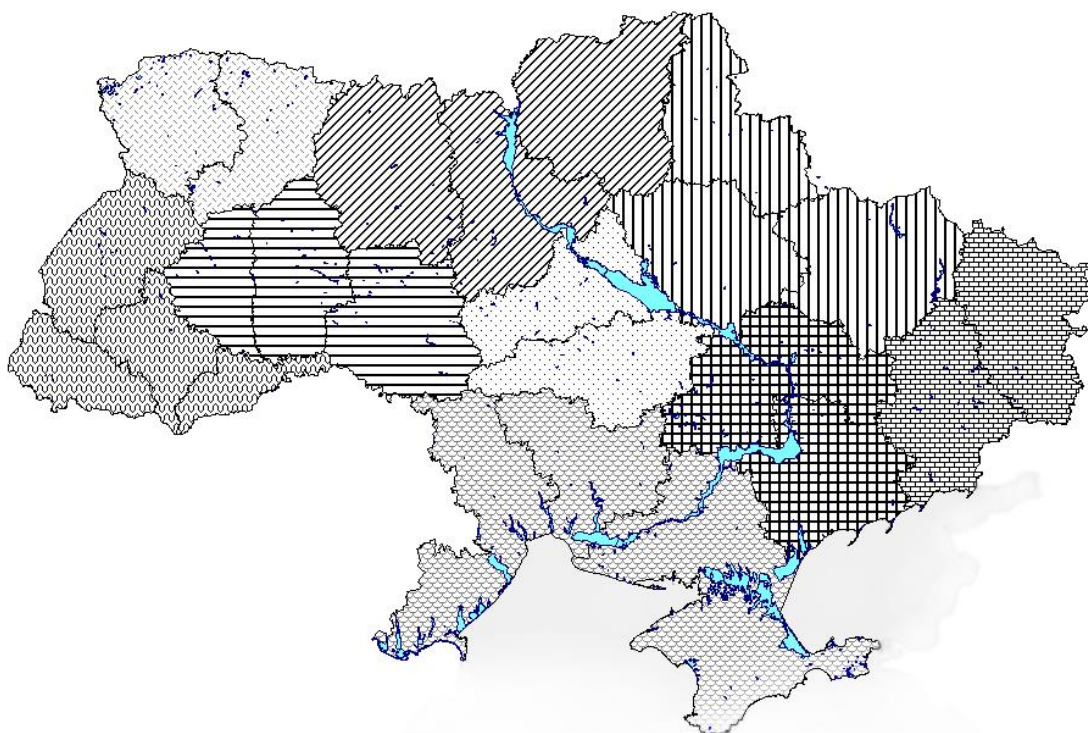

ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІОЛОГІЇ, ГЕОГРАФІЇ І ЕКОЛОГІЇ
КАФЕДРА ЕКОЛОГІЇ ТА ГЕОГРАФІЇ

ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ:
РОБОЧИЙ ЗОШИТ
для практичних та семінарських занять

Навчальний посібник

Студента _____

Спеціальності _____ *Групи* _____

Херсон-2012

ББК
УДК 911.3

Фізична географія України: Робочий зошит для практичних та семінарських занять.
Навчальний посібник / О.В. Давидов, Д.С. Мальчикова, Р.П. Мельник. – Херсон: ПП
Вишемирський В.С., 2012. - с.

Посібник містить практичні та семінарські заняття з курсу фізичної географії України. Завдання практичних робіт включають статистичний матеріал, картографічні заготовки, методичні поради, що дозволяє студентам оволодіти всіма необхідними знаннями та навичками, передбаченими програмою дисципліни і освітньо-кваліфікаційною програмою підготовки студента-географа і еколога.

Робочий зошит рекомендований студентам і викладачам географічних та екологічних спеціальностей, оскільки містить не тільки розробки практичних робіт, але і значну кількість цікавого і корисного матеріалу про фізико-географічні особливості України.

Рецензенти:

Пилипенко І.О., кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри соціально-економічної географії Херсонського державного університету

Вінніченко Г.П., доктор геолого-мінералогічних наук, професор, завідувач кафедри екології та географії Херсонського державного університету

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри екології та географії Херсонського державного університету (протокол № 3 від 05.11.2012 р.)

ISBN

© О.В. Давидов, Д.С. Мальчикова, Р.П. Мельник 2012

Програма курсу

Дисципліна «Фізична географія України» представляє собою базову дисципліну, яка формує комплексне уявлення про особливості еволюції території України, сучасні тенденції клімату, особливості внутрішніх вод України та вплив на них антропогенного фактору, а також сучасну геоекологічну ситуацію в Україні.

Мета курсу - аналіз компонентної структури природного навколишнього середовища України, розгляд основних сучасних теоретико-методологічних положень фізико-географічного аналізу території, засвоєння теоретичних і практичних питань комплексного фізико-географічного аналізу території України, виявлення регіональних особливостей природних умов України, аналіз екологічних питань стану довкілля, виявлення структури природоохоронного фонду та раціональне використання і охорона природи.

Завдання курсу:

Теоретичні: вивчити фізико-географічні умови, особливості розподілу природних умов та природних ресурсів, а також трансформацію геосфери в межах території України.

Практичні: навчити надавати характеристику фізико-географічним умовам та ресурсам, знати та вміти показати географічне розташування провідних об'єктів геосфери в межах України, навчити надавати характеристику геоекологічним проблемам України.

В результаті вивчення даного курсу студент повинен

знати:

1. Особливості генезису, еволюції та трансформації геологічного середовища України;
2. Природні особливості та сучасні тенденції клімату України;
3. Географічні особливості внутрішніх вод та наслідки їх антропогенної трансформації в межах України;
4. Різноманіття природних зон України та сучасні тенденції їх розвитку.
5. Ґрунтовий покрив України, його різноманіття та особливості антропогенної трансформації;

вміти:

1. Охарактеризувати природні особливості, геологічного, метеорологічного та гідрологічного середовища України;
2. Проаналізувати закономірності поширення родовищ корисних копалин по території України;
3. Простежити тенденції кліматичних змін за певним статистичним матеріалом;
4. Визначити особливості трансформації внутрішніх вод, ґрунтового покриву та органічного середовища України;
5. Показати на географічній карті найбільш важливі природні об'єкти та надати їм стислої характеристики.

Зміст дисципліни

Вступ. Об'єкт, предмет і методи дослідження. Географічне положення України. Дослідження природних умов і природних ресурсів України.

Геолого - геоморфологічна будова і ресурси надр. Орографія та гіпсометрія. Тектонічна структура. Український кристалічний щит та інші тектонічні структури. Неотектонічні рухи. Геологічна будова. Основні етапи до четвертинної геологічної історії. Палеогеографія антропогену. Четвертинні зледеніння в межах України. Геоморфологічна будова. Геоморфологічні рівні. Геоморфологічне

районування. Корисні копалини. Паливні корисні копалини. Рудні корисні копалини. Неметалічні корисні копалини.

Кліматичні умови і ресурси. Кліматоутворюючі фактори. Радіаційний фактор клімату. Циркуляційні фактори клімату. Земна поверхня як кліматоутворюючий фактор. Розподіл кліматичних показників. Температура повітря. Режим зволоження. Оподи. Вітровий режим. Стихійні погодні явища. Сезонність погодних умов. Кліматичні ресурси. Кліматичне районування.

Моря, внутрішні води та їх ресурси. Фізико-географічна характеристика Чорного моря. Геологічна історія. Тектонічна будова. Геоморфологія дна та узбережжя. Кліматичні умови. Гідрологічні умови. Особливості органічного світу. Екологічні проблеми. Фізико-географічна характеристика Азовське моря. Геологічна історія. Тектонічна будова. Геоморфологія узбережжя. Кліматичні умови. Гідрологічні умови. Особливості органічного світу. Екологічні проблеми. Поверхневі і підземні води. Найбільші річки України. Найбільші озера України. Болота. Підземні вода. Штучні об'єкти. Екологічні проблеми внутрішніх вод. Водні ресурси і водний баланс. Гідрологічне районування.

Ґрунтовий, рослинний покрив і тваринний світ. Ґрунтовий покрив. Ґрунти рівнинної частини. Ґрунти Українських Карпат та Кримських гір. Рослинний покрив. Рослинні ресурси. Геоботанічне районування. Тваринний світ. Зоогеографічне районування.

Несприятливі природні процеси. Град. Смерчі. Суховії. Нагони. Заморозки. Ерозія. Абразія. Зсувні процеси.

Зміна основних компонентів природного середовища під впливом діяльності людини. Зміни в літосфері. Зміни в атмосфері. Зміни в гідросфері. Зміни в біосфері. Зміни в педісфері.

Ландшафти і фізико-географічне районування. Зміни ландшафтів за історичний час. Ландшафти України, їх типологія і класифікація. Типи і підтипи ландшафтів. Мішано лісові ландшафти. Широколистянолісові ландшафти. Лісостепові ландшафти. Степові ландшафти. Сухостепові ландшафти. Принципи і методи фізико-географічного районування.

Регіональні ландшафтні структури. Рівнинні ландшафтні структури. Зона мішаних хвойно-широколистяних лісів. Поліській край. Волинське Полісся. Житомирське Полісся. Київське Полісся. Чернігівське Полісся. Новгород-Сіверське Полісся. Зона широколистяних лісів. Волинська височинна область. Мале Полісся. Розтоцько-Опільська горогірна область. Західно-Подільська височинна область. Північно-Подільська височинна область. Прут-Дністровська височинна область. Лісостепова зона. Придніпровська височинна область. Київська височинна область. Придністровська височинна область. Лівобережно-Дніпровський лісостеповий край. Степова зона. Північностепова підзона. Середньостепова підзона. Південностепова підзона. Гірські ландшафтні структури. Українські Карпати. Кримські гори.

Геоекологічна ситуація в Україні. Природоохоронні території. Заповідники і природні національні парки. Геосистемний моніторинг навколишнього проривного середовища в Україні. Конструктивно-географічні засади регіонального природокористування.

ЗМІСТ

Стор.

Заняття 1	Географічне положення, територія і межі України.....
Заняття 2	Історія вивчення природи України.....
Заняття 3	Особливості орографії. Геолого-тектонічна будова України.....
Заняття 4	Геоморфологічна будова України.....
Заняття 5	Корисні копалини України.....
Заняття 6	Кліматичні умови та ресурси України.....
Заняття 7	Внутрішні води України.....
Заняття 8	Моря України.....
Заняття 9	Ґрунтовий покрив України.....
Заняття 10	Земельні ресурси України. Проблеми землекористування.....
Заняття 11	Рослинний покрив України. Тваринний світ.....
Заняття 12	Ландшафти України.....
Заняття 13	Аналіз ландшафтної карти України. Визначення ландшафтної структури фізико-географічних зон.....
Заняття 14	Теоретичні основи фізико-географічного районування.....
Заняття 15	Фізико-географічне районування України.....
Заняття 16	Природна зональність на території України.....
Заняття 17	Характеристика зони мішаних лісів в межах України (провінція Українського Полісся).....
Заняття 18	Характеристика природи Лісостепової зони України.....
Заняття 19	Характеристика природи Степової зони України.....
Заняття 20	Характеристика природних комплексів Українських Карпат.....
Заняття 21	Особливості природних комплексів і ФГР Гірського Криму.....
Заняття 22	Раціональне використання природних умов і природних ресурсів, їх охорона. Природно-заповідний фонд України.....

Практична робота № 1.

Тема: Географічне положення і межі України.

Мета: Визначити географічне положення (ГП) території України, показати вплив ГП та розмірів території країни на формування природних умов і ресурсів. Розвинути вміння застосовувати у географічних дослідженнях прийоми роботи з картою при визначенні головних особливостей розміщення території України.

Контрольні запитання:

1. Яку площу займає територія України і яка протяжність її кордонів ?
2. Дайте характеристику кордонів України.
3. Де знаходяться крайні (за сторонами горизонту) точки і географічний центр України ?
4. Дайте загальну оцінку фізико-географічного положення України. Як воно впливає на формування природних умов та природних ресурсів України ?
5. Чим відрізняються поняття “природні умови” та “природні ресурси” ?

Хід роботи

Завдання 1.

На контурну карту нанесіть державні кордони України, підпишіть назви сусідніх держав. Позначте крайні (за сторонами горизонту) точки України та географічний центр. Визначте і підпишіть їх географічні координати.

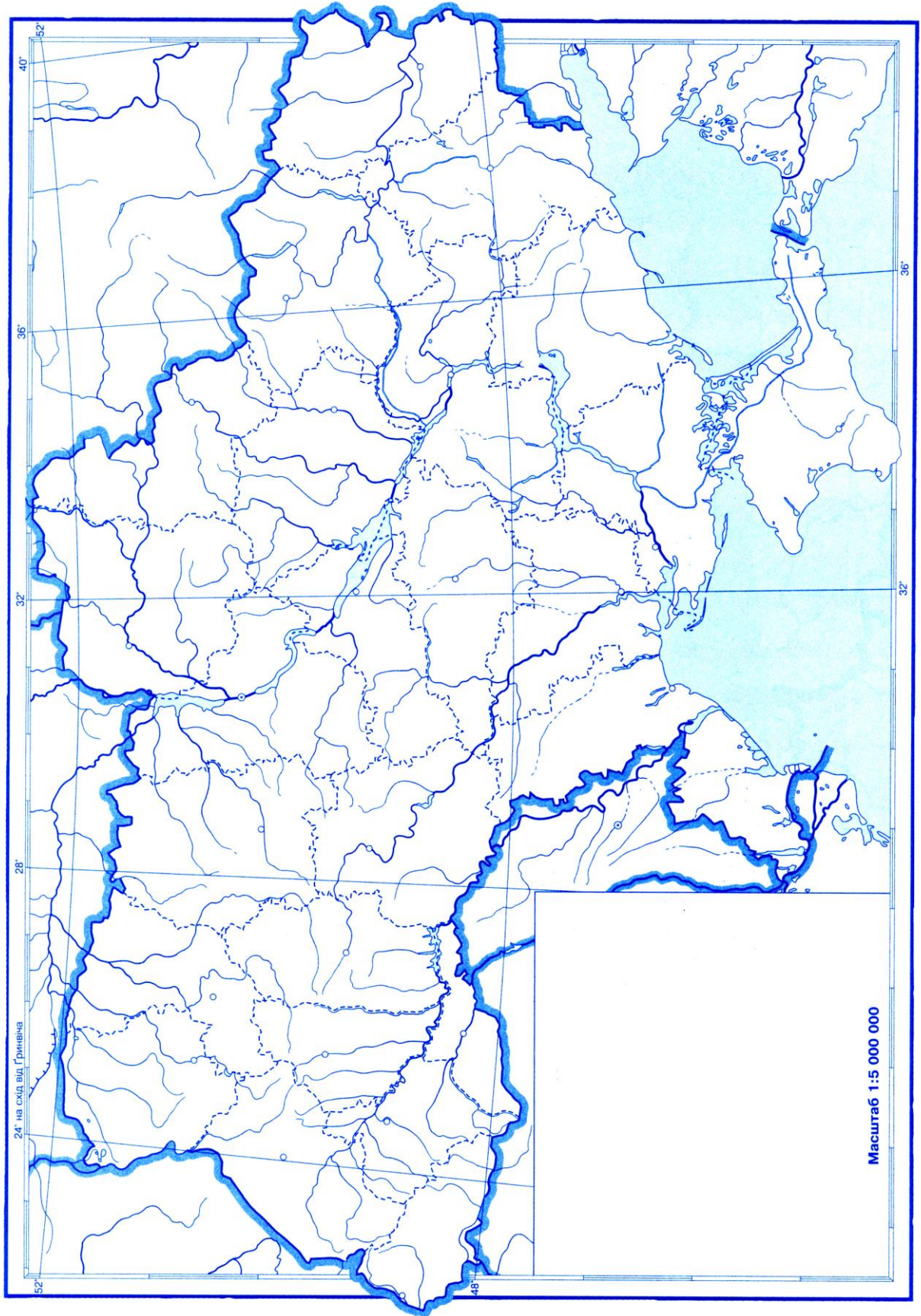
Завдання 2.

Визначте протяжність території України (в градусах та кілометрах) по меридіанам (25, 30, 34, 38° сх.д.) і паралелям (45, 48, 50, 52° пн.ш). Результати занесіть у таблицю:

Меридіан	Протяжність території України, км	Паралель	Протяжність території України, км
25° сх.д.		45° пн.ш	
30° сх.д.		48° пн.ш	
34° сх.д.		50° пн.ш	
38° сх.д.		52° пн.ш	

Проаналізуйте отримані результати:

- по яким меридіанам та паралелям Україна має максимальну та мінімальну протяжність?

Семинар № 1

Тема: Історія вивчення природи України

Мета: Виявити основні етапи вивчення природи України, визначити основні сучасні напрямки фізико-географічних досліджень.

Питання для підготовки до семінару:

1. Походження назви "Україна". Українська державна символіка.
2. Перші описи природи України. Античний період в історії наукового вивчення природи.
3. Наукове вивчення природи України у середні віки.
4. Значення створення Києво-Могилянської колегії для географічного вивчення України.
5. Географічні дослідження України у другій половині XIX – на початку XX ст..
6. Роль П.Тутковського та С.Рудницького у розвитку української фізико-географічної науки.
7. Фізико-географічне районування та картування території України.
8. Видатні фізико-географи XX ст..
9. Сучасні галузеві та природоохоронні фізико-географічні дослідження території України.
10. Регіональні центри географічних досліджень в Україні.

Література для підготовки до семінару:

1. Географічна енциклопедія України. –Т.1-3 Київ: Укр. Енциклопедія, 1989-1993. – 649с.
2. Заставний Ф.Д. Географія України. – Львів: Світ, 1994. – 472 с.
3. Жупанський Я.І. Історія географії в Україні: Навчальний посібник. - Львів: Світ, 1997.-348с.
4. Маринич О.М., Ланько А.І., Шищенко П.Г., Щербань М.І. Фізична географія Української РСР. – К.: Вища школа, 1982. – 208 с.
5. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник - 3 - те вид. - К.: Знання, 2006.-511 с.

Практична робота № 2

Тема: Геологічна та тектонічна будова України

Мета: Встановити взаємозв'язок тектонічної будови і рельєфу, визначити закономірності поширення гірських порід різного віку і корисних копалин різного походження по території України.

Контрольні запитання:

1. Які особливості тектонічної будови України ?
2. Назвіть основні тектонічні структури, в межах яких знаходиться територія України.
3. Який зв'язок між тектонічною структурою та неотектонічними рухами?
4. Охарактеризуйте поняття тектонічна інверсія.
5. Про що свідчить велике поширення в Україні порід крейдового, палеогенового та неогенового періодів ?

Хід роботи

Завдання 1.

На контурну карту нанесіть основні тектонічні структури України, серед яких:

а) в межах області **Альпійської складчастості**: *Кримська складчаста система, Карпатська складчаста система (Передкарпатський прогин, Карпатська складчаста споруда, Закарпатський прогин);*

б) в межах платформенної частини України

Східноєвропейська платформа: *Український кристалічний щит та його складові частини: Житомирський блок, Подільський блок, Білоцерківський блок, Кіровоградський блок, Придніпровський блок та Приазовський блок. Дніпровсько-Донецький авлакоген та його складові частини: Придніпровська западина, Донецька складчаста споруда. Схили Воронезького кристалічного масиву, Волино-Подільська плита, Львівський прогин (Галицько-Волинська западина), Причорноморська западина.*

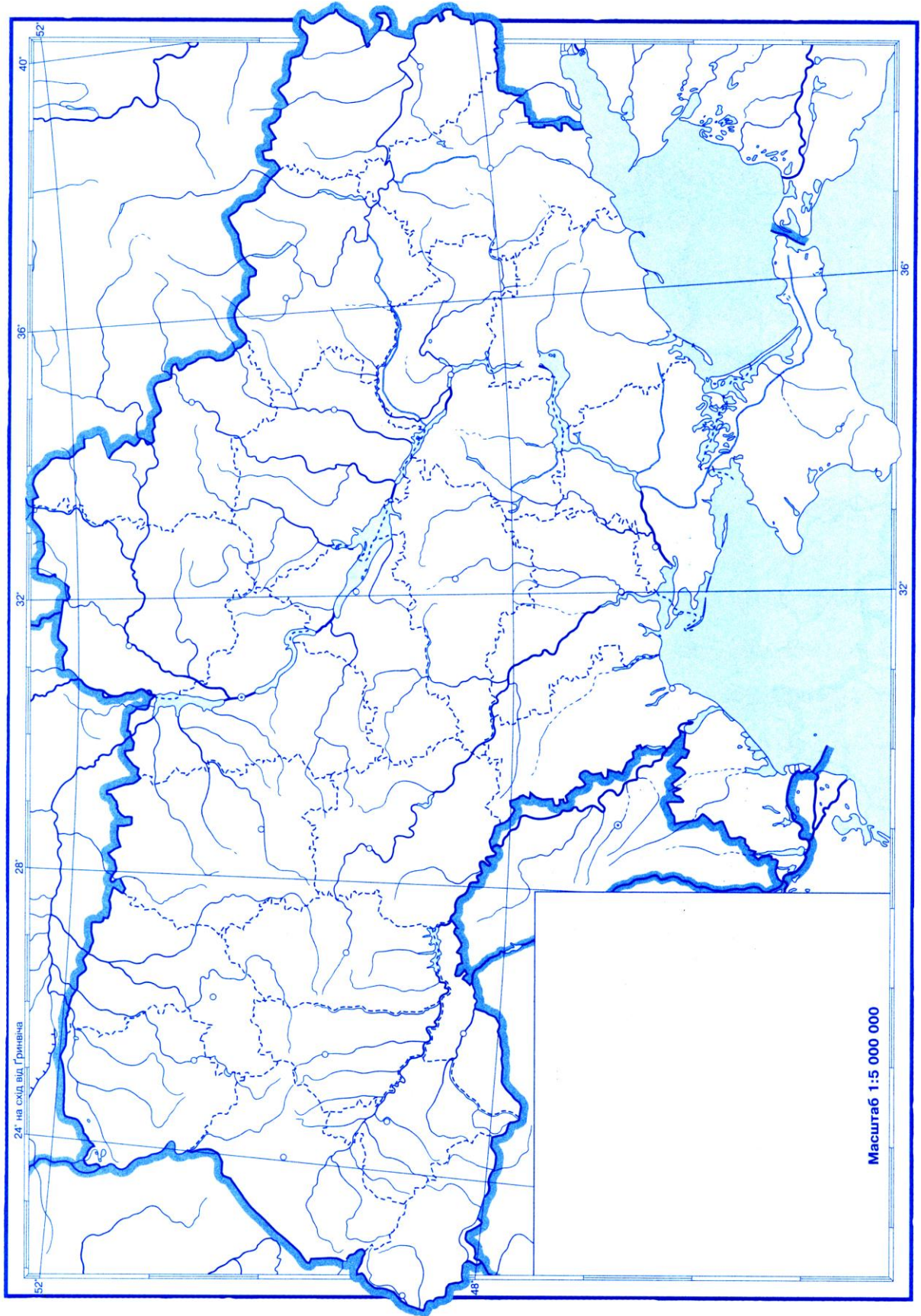
Скіфська платформа: *Сиваський прогин, Каркінітський прогин, Індоло-Кубанський прогин, Центральньо-Кримське підняття.*

Мезійська платформа: *Переддобруджинський прогин, Нижньопрутський виступ.*

Західноєвропейська платформа

Завдання 2.

За геологічними картами атласів, літературними джерелами та геохронологічною шкалою проаналізуйте та опишіть динаміку фізико-географічних умов геологічного минулого території України. Письмовий опис складається за такою схемою:

Геохронологічна шкала

Вікові межі, млн.років тому	Ера	Період	Індекс	Епохи горо- творення	Основні події в історії органічного світу	Основні геологічні події в Україні та формування деяких родовищ корисних копалин		
70	Кайнозой (KZ)	Четвертинний (антропоген)	Q	Альпійська	Поява і еволюція люди Панування теплокровної фауни	Льодовикова епоха. Піски, глини, леси. Бурі залізняки Полісся. Торф.		
		Неоген	N			Утворення гір Карпат і Криму. Нафта, газ, солі, озокерит, сірка Прикарпаття. Вапняки і гіпси Поділля. Керченські руди. Адсорбційні глини.		
		Палеоген	P			Нафта і газ Передкарпаття. Марганцеві руди (Нікополь, Токмак). Буре вугілля (Поділля). Ільменіти Житомирщини. Боксити. Скляні і будівельні піски.		
	Мезозой (MZ)	Крейдовий	K	Мезозойська	Перші квіти і птахи. Панування плазунів (ящери)	Крейдяні поля України. Мергелі. Фосфорити.		
		Юрський	J			Горотворення у Криму.		
		Триасовий	T			Вапняки, пісковики та мармури Кримських гір		
	230	Палеозой (PZ)	Пермський	P	Герцинська	Поява плазунів. Панування деревовидних папоротей, хвощів	Вапняки на заході Кримських гір (Альма, Салгір).	
			Кам'яновугільний (карбон)	C			Утворення Донецького кряжу і Скіфської плити. Вугілля Донбасу, Львівсько-Волинського, Дніпровського басейнів. Флюсові вапняки і доломіти Донбасу.	
		550	Протерозой (PR)	Девонський	D	Каледонська	Вихід організмів на сушу. Бурхливий розвиток риб	Нафта, газ та кам'яна сіль Дніпровсько- Донецької западини.
				Силурійський	S			Фосфорити і вапняки Придністров'я
				Ордовицький	O			Вапняки Придністров'я
				Кембрійський	Є			?
2700	Архей (AR)	Рифей Верхній	R PR ₂	Рифей- ська	Поява багатоклітинних організмів	Базальти Рівненщини. Формування Українського щита. Залізні руди Криворізького, Кременчуцького та Білозерсько-Конкського басейнів. Нікель, мармур, графіт, титан, п'єзокварц, каоліни. Облицювальні природні камені.		
		Нижній	PR ₁			?		
	Нижній	AR ₁	?					
4600								

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Вивчити геологічну номенклатуру з теми: «Тектонічна будова України»

Складові структури Східноєвропейської платформи в межах України

Український щит	Житомирський блок	Подільський блок
Білоцерківський блок	Кіровоградський блок	Придніпровський блок
Приазовський блок	Волино-Поліський плутон	
Волино-Подільська плита	Волино-Поліський прогин	Волинський траповий покрив
Подільська плита	Боянецький прогин	Львівський прогин
Ковельський виступ	Північноукраїнський горст	Поліська сідловина
Дніпровсько-Донецький авлакоген	Придніпровська западина	Донецька складчаста область
Причорноморська западина	Воронезький масив	

Складові структури Скіфської платформи

Каркінітський прогин	Сиваський прогин	Індоло-Кубанський прогин
Центрально-Кримське підняття		

Складові структури Мезійської платформи

Переддобруджинський прогин	Нижньопрутський виступ
----------------------------	------------------------

Складові структури складчастої системи Карпат

Західноєвропейська платформа	Передкарпатський прогин	Українські Карпати
Закарпатський прогин	Мармароський масив	

Складові структури Кримського мегаантиклінорію

Таврійські тектонічні покриви	Владиславівський покрив	Краснопільський покрив
-------------------------------	-------------------------	------------------------

2. Розробити комп'ютерну презентацію з теми «Геолого-тектонічні особливості України», охарактеризувавши обрану тектонічну структуру.

Рекомендована література для виконання практичної роботи:

1. Геологические памятники Украины: справочник путеводитель / Коротенко Н.Е., Щирица А.С., Каневский А.Я. и др. – К.: Наукова думка, 1985. – 156 с.
2. Заморій П.К. Четвертинні відклади Української РСР. – К.: Вид-во Київського ун-ту, 1961,
3. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник - 3 - те вид. - К.: Знання, 2006.-511 с.
4. Палиєнко В.П. Новейшая геодинамика и ее отражение в рельефе Украины. – К.: Наук.думка, 1992
5. Природа Украинской ССР. Геология и полезные ископаемые. - К.: Наукова думка, 1990

Заняття №4

Практична робота № 3

Тема: Геоморфологічна будова України

Мета: Набути наукових уявлень і знань про геоморфологічну будову України. Виявити основні чинники виділення геоморфологічних рівнів на території України. Визначати і вміти показати на карті України основні типи і форми рельєфу за походженням.

Завдання 2.

Виявіть поширення основних типів морфоскульптур України за походженням, систематизуйте отримані результати у вигляді таблиці:

Форми рельєфу	Місця їх проявлення
Тектогенні	
Вулканогенні	
Денудаційні	
Водно-ерозійні	
Морські абразивні	
Морські акумулятивні	
Льодовикові	
Карстово-суфозійні	
Гравітаційні	
Еолові	

Зробіть висновок щодо переважання певних типів рельєфу в різних регіонах України.

Завдання 3.

На основі аналізу гіпсометричної (фізичної) карти дайте письмову характеристику макрорельєфу території України, за наступним планом:

- де розташовані та як простягаються гірські хребти, височини, низовини та інші орографічні елементи;
- де знаходяться максимальні та мінімальні абсолютні висоти, яка амплітуда висот у горах та на рівнинах тощо.

Визначте основні чинники формування сучасного рельєфу України, причини наявного простягання основних орографічних елементів.

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Вивчити географічну номенклатуру з теми: «Рельєф України»

Рівнинні форми рельєфу

Поліська низовина
 Волинське Полісся
 Київське Полісся
 Середньоросійська височина
 Полтавська рівнина
 г. Могила Мечетна 367 м
 Причорноморська низовина
 Тарханкутська височина
 Керченська височина
 Волинська височина
 Кременецькі гори
 Гологори
 Товтри
 Хотинська височина

Волинське пасмо
 Житомирське Полісся
 Новгород-Сіверське Полісся
 Придніпровська низовина
 Донецька височина
 Приазовська височина
 Нижньодніпровські піски
 Присиваська низовина
 Волино-Подільська височина
 Повчанська височина
 Вороняки
 г. Камула 471 м
 печера Оптимістична
 г. Берда 515 м

Мале Полісся
 Словечансько-Овруцький кряж
 Чернігівське Полісся
 Придеснянська рівнина
 Донецький кряж
 г. Бельмак Могила 324 м
 Приазовська низовина
 Північнокримська низовина
 Подільська височина
 Мізоцький кряж
 г. Високий Камінь 440 м
 Розточчя
 Передкарпатська височина

Гірські форми рельєфу

Українські Карпати
 Горгани
 Вододільний хребет
 Чорногорський хребет
 г. Петрос 2020 м
 Рахівсько-Чивчинський масив
 Вулканічний хребет
Гірський Крим
 Головне пасмо
 Карабі яйла
 Ялтинська яйла
 г. Роман-Кош 1545 м
 г.. Еклізе-Бурун 1527 м

Скибові (Зовнішні) Карпати
 Покутсько-Буковинські Карпати
 Внутрішні Карпати
 г. Говерла 2061 м
 г. Чорна Гора 2020 м
 Рахівські гори
 Верхньотисянська улоговина
 Зовнішнє пасмо гір
 Байдарська яйла
 Ай-Петрінська яйла
 Микитська яйла
 Ангарський перевал
 Демерджі яйла

Східні Бескиди
 Вододільно-Верховинські Карпати
 Полонинський хребет
 г. Гутин Томнатик 2035 м
 г. Ребра 2001 м
 г. Піп-Іван 1936 м
 Закарпатська низовина
 Внутрішнє пасмо гір
 Байдарські ворота
 г. Ай-Петрі 1234 м
 Бабуган яйла
 Чатирдаг
 г. Демерджі 1239 м

2. Розробити комп'ютерну презентацію з теми «Регіональні особливості рельєфу України», охарактеризувавши обрану морфоструктуру.

Рекомендована література для виконання практичної роботи:

1. В.В.Стецюк. Екологічна геоморфологія України. Навчальний посібник / В.В. Стецюк, Г.І.Рудько, Т.І.Ткаченко. – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 368 с.: іл..
2. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник - 3 - те вид. - К.: Знання, 2006.-511 с.
3. Рельєф України. Навчальний посібник / [Б.О.Вахрушев, І.П.Ковальчук, О.О.Комлев, Я.С.Кравчук, Е.Т.Палієнко, Г.І.Рудько, В.В. Стецюк]; За загальною редакцією В.В. Стецюка. – К.:Видавничий дім «Слово», 2010. – 688 с.
4. Рослий І.М., Кошик Ю.А., Палиєнко Э.Т. и др. Геоморфология Украинской ССР: Учебное пособие / под общ.ред. И.М.Рослого. - К.: Вища школа, 1990. – 287 с.
5. Сучасна динаміка рельєфу України / В.П. Палієнко, А.В.Матошко, М.Є.Барщевський та ін. / за ред.доктора географічних наук, професора В.П.Палієнко. – К.: Наукова думка, 2005. – 268 с.

Практична робота № 4.

Тема: Корисні копалини України.

Мета: Визначити закономірності залягання корисних копалин по території України, показати забезпеченість України окремими видами корисних копалин

Контрольні запитання:

1. Який зв'язок між геологічною історією та розташуванням родовищ корисних копалин.
2. Який зв'язок між тектонічною будовою та розташуванням родовищ корисних копалин.
3. Як поділяються за генезисом корисні копалини.
4. Якими корисними копалинами Україна забезпечена, а якими незабезпечена.

Хід роботи**Завдання 1.**

Використовуючи дані літературних джерел, лекційного та картографічного матеріалу, заповніть таблицю:

Вид корисних копалин (за використанням)		Походження	Басейн (родовища)
<i>Паливні</i>	Кам'яне вугілля		
	Буре вугілля		
	Нафта та газ		
	Торф		
<i>Рудні</i>	Залізні		
	Марганцеві		
	Нікелеві		
	Поліметалічні		
	Ртутні		
<i>Нерудні</i>	Вогнетривкі глини		
	Флюсові вапняки		
	Формувальні піски		
	Каолін		
	Графіт		

	Кам'яна сіль		
	Калійні солі		

Завдання 2.

Нанесіть на контурну карту і вивчіть розташування основних родовищ та басейнів корисних копалин України:

а) паливних (кам'яне, буре вугілля, нафта, газ, торф, горючі сланці);

б) рудних (залізо, марганець, нікель, ртуть, сировина для видобутку алюмінію – боксити, алуніти, нефеліни, титан, поліметалічні руди, хроміти, уранові руди);

в) нерудних (вогнетривкі глини, доломіти, флюсові вапняки, графіт, кам'яні та калійні солі, сірка, фосфорити, приклади корисних копалин для виробництва будівельних матеріалів).

Завдання 3.

Проаналізуйте матеріали щодо балансових запасів деяких видів мінеральної сировини в Україні, наведені в таблиці. Складіть коротку письмову характеристику природно-ресурсного потенціалу України і забезпеченості окремих галузей промисловості України необхідними видами сировини.

Балансові запаси деяких видів мінеральної сировини

(За матеріалами Мінекобезпеки України, 1993 р.)

Корисні копалини	Кількість родовищ, ділянок, шахт		Одиниці виміру	Балансові запаси А+В+С ₁	Видобувається за рік (1992)	Втрати при видобутку
	Всього	У т. ч. розробляються				
Нафта	122	84	млн.т	154,4	3,4	-
Конденсат	133	78	млн.т	80,2	0,9	0,2
Природний газ	226	111	млрд.м ³	1135,4	19,1	0,05
Вугілля кам'яне	724	271	млн.т	44042,6	100,0	15,7
Вугілля буре	80	13	млн. т	2679,1	6,5	2,3
Залізна руда	49	29	млн. т	27,9	0,58	0,04
Марганцева руда	8 ділянок	2 шахти, 10 кар.	млн. т	2330,2	13,06	0,92
Нікелева руда	10	2	млн.т	27,9	0,58	0,04
Графітова руда та графіт	4	1	млн. т	110,5 - 7,03	0,37 - 0,022	0,025 0,001
Каолін первинний	14	8	млн. т	303,09	2,2	0,12
Каолін вторинний	6	4	млн.т	71,06	2,3	0,17
Бентонітові глини	5	2	млн. т	61,5	0,30	0,01
Польові шпати: - пегматит;	5	1	млн.т млн.т	6,46	0,011	0,001 0,013
- лужні каоліни;	4	2		47,05	0,129	
Сіль кам'яна (ропа)	10	7	млн. т	9129,5	13,868	17,87
Розсоли	3	3	мЗ/доб	876	0,019	-
Солі магнієві сирі та в перерахунку на MgO	5	4	млн. т	1544 103,7	2,003 0,149	0,068 0,983
Солі калійні сирі та в перерахунку на K ₂ O	13	2	млн. т	2753,3 293,1	2,003 0,204	0,983 0,494
Крейда для соди	4	2	млн. т	76,8	1,673	0,44
Фосфорна руда та в перерахунку на P ₂ O ₅	4	-	млн.т	300,0 6,663	-	-
Глина вогнетривка	16	6	млн. т	535,9	2,66	0,28
Вапняки флюсові	14	6	млн.т	2065,93	33,66	1,37

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Вивчити географічну номенклатуру з теми: «Корисні копалини України»

Родовища паливних корисних копалин

Родовища кам'яного та бурого вугілля

Донецький кам'яновугільний басейн	Львівсько-Волинський кам'яновугільний басейн	Дніпровський буровугільний басейн
-----------------------------------	--	-----------------------------------

Родовища нафти та газу

Карпатська нафтова область

Небелівське	Битківське	Ріпнянське
Старунське	Стрільбищенське	Долинське
	Бориславське	

Дніпровсько-Донецька нафтогазоносна область

Радченківське	Сагайдацьке	Зачепилівське
Новогригорівське	Кибинцівське	Качанівське
Рибальське	Припутьке	Гнідицівське
Леляківське	Байрацьке	

Кримсько-Причорноморська нафтогазоносна область

Джанкойське	Глібовське	Стрільківське
Жовтнєве	Галіцинське	Штормове
Північно-Казантипське	Східно-Казантипське	

Родовища рудних корисних копалин

Родовища залізних та марганцевих руд

Криворізький басейн	Саксаганське	Кременчуцький район
Білозерський район	Керченський басейн	Нікопольський марганцеворудний басейн

Родовища руд інших металів

Липовенківське нікелевих руд	Берегівське поліметалічне	Високопольське родовище бокситів
Вовчанське родовище бокситів	Микитівське ртутне	Пержанське родовище берилію
Лелеківське уранове	Мічуринське уранове	Червонооскільське уранове

Родовища неметалічних корисних копалин

Ново-Райське (вогнетривка глина)	Єленівське (флюсовий доломіт)	Новотроїцьке (флюсовий доломіт)
Завалівське (графіт)	Буртинське (графіт)	Калушське (калійна сіль)
Стебниківське (калійна сіль)	Слов'янське (кам'яна сіль)	Артемівське (кам'яна сіль)
Солотвинське (кам'яна сіль)	Лезниківське (граніти)	Коростишевське (граніти)
Гніванське (граніти)	Новоукраїнське (граніти)	Головинське (лабрадорит)
Турчинське (лабрадорит)	Овруцьке (кварцитів)	Довгорунське (мармуру)
Новомиколаївське (піски скляні)	Авдіївське (піски скляні)	Задвіріївське (піски скляні)

2. Розробити комп'ютерну презентацію з теми «Різноманіття корисних копалин в Україні».

Рекомендована література для виконання практичної роботи:

1. Геологические памятники Украины: справочник путеводитель / Коротенко Н.Е., Ширица А.С., Каневский А.Я. и др. – К.: Наукова думка, 1985. – 156 с.
2. Заморій П.К. Четвертинні відклади Української РСР. – К.: Вид-во Київського ун-ту, 1961,
3. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник - 3 - те вид. - К.: Знання, 2006.-511 с.
4. Палиєнко В.П. Новейшая геодинамика и ее отражение в рельефе Украины. – К.: Наук.думка, 1992
5. Природа Украинской ССР. Геология и полезные ископаемые. - К.: Наукова думка, 1990

Семинар № 2

Тема: Корисні копалини України

Мета: Вивчити основні типи корисних копалин України, розглянути їх різноманіття та дослідити їх географічне поширення.

Питання для підготовки до семінару:

1. Що таке корисні копалини? Які групи корисних копалин виділяють:
а) за походженням; б) за використанням? Наведіть приклади.
2. З якими структурними ярусами генетично пов'язані корисні копалини України?
3. Поясніть особливості утворення та закономірності поширення основних видів рудних корисних копалин, паливних корисних копалин та нерудної сировини.
4. Назвіть основні провінції, області та родовища паливних корисних копалин. Дайте їх характеристику.
5. Родовища та басейни рудних корисних копалин України. Забезпеченість України рудами чорних та кольорових металів.
6. Різноманіття нерудної сировини на Україні: основні родовища та прояви, закономірності поширення.

Література для підготовки до семінару:

1. Географічна енциклопедія України. –Т.1-3 Київ: Укр. Енциклопедія, 1989-1993. – 649с.
2. Геологические памятники Украины: справочник-путеводитель / Коротенко Н.Е., Щирица А.С., Каневский А.Я. и др. – К.: Наукова думка, 1985. – 156 с.
3. Заставний Ф.Д. Географія України. – Львів: Світ, 1994. – 472 с.
4. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник - 3 - те вид. - К.: Знання, 2006.- 511 с.
5. Природа Украинской ССР. Геология и полезные ископаемые. - К.: Наукова думка, 1990

Практична робота № 5

Тема: Кліматичні умови та ресурси України

Мета: Виявити особливості впливу основних кліматоутворюючих факторів та характерні риси кліматичних елементів на території України. Визначити особливості клімату різних регіонів України.

Завдання 3.

Вивчіть (за допомогою картографічного матеріалу, даних таблиці 2, літературних джерел) розподіл опадів по території України. Дайте письмовий аналіз карт розподілу опадів за рік (Заставний Ф.Д. Географія України. - Львів: Світ, 1990. - С. 25). Які загальні закономірності зміни кількості опадів із заходу на схід та з півночі на південь? Як впливає рельєф України на розподіл опадів ? Із аналізу таблиці 2 встановіть, коли випадає максимальна кількість опадів (у які місяці), а коли мінімальна, який тип річного ходу опадів є пануючим на території України ? Які загальні закономірності розподілу опадів по сезонам року?

Середні місячні і річні температури повітря в окремих регіонах України

Пункти	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Рік
<i>Захід (з Карпатами)</i>													
Ковель	-4,6	-3,7	0,4	7,2	13,9	17,0	18,6	17,4	13,2	7,4	2,4	-2,2	7,2
Сарни	-5,1	-4,1	0,2	6,9	13,5	16,2	18,0	16,4	12,0	6,7	1,2	-2,7	6,6
Луцьк	-5,0	-3,6	0,4	7,0	14,0	16,5	18,4	17,0	13,2	7,5	1,7	-2,6	7,4
Здолбунів	-4,8	-4,0	0,6	7,2	14,0	16,8	18,5	17,4	13,0	8,0	1,8	-2,4	7,2
Львів	-4,7	-3,1	1,3	7,4	13,8	16,5	18,3	17,4	13,6	8,3	2,2	-2,1	7,5
Тернопіль	-5,9	-4,7	-0,3	6,5	13,1	16,8	18,4	17,5	13,0	7,6	1,0	-3,6	6,6
Кам'янець-Под.	-5,3	-3,8	1,1	7,8	14,4	17,2	19,2	18,5	14,2	8,7	2,2	-2,5	7,6
Ів.-Франківськ	-4,7	-3,5	1,8	7,7	14,0	16,9	18,3	17,4	13,1	8,1	2,1	-2,5	7,4
Чернівці	-5,1	-2,9	1,6	8,1	14,6	17,6	19,4	18,5	14,3	8,2	1,9	-2,3	7,9
Ясиня	-6,0	-3,7	0,7	6,2	12,1	15,1	16,6	15,8	12,0	7,3	2,2	-3,3	6,2
Ужгород	-2,9	-1,4	4,3	10,0	15,4	17,9	19,9	19,0	15,1	10,1	4,3	-0,2	9,3
Берегове	-3,0	1,6	4,7	10,8	15,1	18,7	21,1	20,1	16,2	11,1	4,6	-0,4	9,9
Рахів	-4,9	-4,0	1,5	7,1	12,8	15,4	17,5	16,0	12,4	8,3	2,0	-2,1	6,8
<i>Північ</i>													
Овруч	-6,1	-5,4	-1,1	6,4	13,8	16,6	18,5	17,4	12,7	6,7	1,0	-3,6	6,4
Чорнобиль	-6,4	-5,9	-1,4	6,5	14,5	17,3	19,1	17,8	13,0	7,0	0,7	-4,1	6,5
Глухів	-7,9	-7,8	-2,6	5,7	14,1	17,3	19,2	17,7	12,4	6,1	-0,1	-5,7	5,7
Новоград-Вол.	-5,6	-4,8	-0,3	6,9	13,6	16,6	18,6	17,5	12,9	7,1	1,4	-3,1	6,7
Київ	-6,0	-4,7	-0,5	6,8	14,6	17,4	19,3	18,2	13,4	7,3	0,7	-3,5	6,9
Чернігів	-6,7	-6,2	-1,4	6,8	14,4	17,5	19,4	18,2	13,2	6,8	0,6	-4,2	6,5
Суми	-7,9	-7,6	-2,4	6,4	14,0	17,6	19,3	18,4	12,9	6,4	-0,2	-5,4	6,0
<i>Центр</i>													
Вінниця	-5,7	-4,8	0,2	7,1	14,1	16,8	18,8	17,6	13,3	7,9	1,5	-3,2	7,0
Кіровоград	-5,4	-4,7	0,4	8,2	15,2	18,6	21,0	20,0	14,7	8,5	2,0	-3,0	8,0
Черкаси	-6,1	-5,7	-0,3	7,5	15,1	18,0	20,4	19,2	14,2	8,1	1,3	-3,7	7,3
Миронівка	-5,9	-5,4	-0,5	7,3	14,6	17,6	19,8	19,0	14,0	7,6	1,4	-3,5	7,2
Лубни	-6,7	-6,1	-1,2	7,4	14,8	18,0	20,0	19,0	13,8	7,2	0,7	-4,3	6,9
Полтава	-7,1	-6,6	-1,2	7,1	14,9	17,9	20,4	19,3	14,2	7,6	0,5	-4,8	6,8
<i>Схід</i>													
Луганськ	-7,1	-5,1	0,4	8,8	17,6	22,6	25,2	23,2	17,0	9,7	2,2	-3,0	9,2
Донецьк	-6,6	-6,2	-1,0	7,9	15,4	18,6	21,6	20,4	15,0	7,9	0,9	-4,2	7,5
Маріуполь	-5,1	-4,7	0,4	8,2	15,6	19,8	22,7	21,8	16,1	9,8	2,4	-2,5	8,7
<i>Південь (з Кримом)</i>													
Одеса	-3,7	-2,0	2,0	8,0	15,2	19,2	22,1	21,4	16,3	10,7	3,0	-0,5	9,4
Тендра	-1,7	-1,7	2,2	8,2	15,1	19,7	22,2	22,0	17,8	12,0	5,8	0,8	10,2
Асканія-Нова	-3,5	-3,0	1,8	8,8	15,6	20,0	23,0	22,0	16,3	10,2	3,8	-1,0	9,5
Генічеськ	-2,9	-2,6	1,4	8,4	15,8	20,6	23,4	22,5	17,2	11,5	4,9	-0,1	10,0
Євпаторія	-0,3	-0,5	3,9	9,8	15,8	20,4	23,9	23,0	18,2	12,6	7,3	2,0	11,3
Сімферополь	-1,3	-0,3	3,9	8,8	14,8	18,7	21,6	20,7	15,7	11,1	4,8	1,6	10,0
Керч	-1,0	-1,0	3,2	8,8	15,3	19,9	23,4	22,8	18,0	12,8	6,5	1,9	10,9
Ялта	3,7	3,8	6,1	10,3	16,2	20,8	24,2	23,7	19,1	14,4	9,3	6,1	13,1
Ай-Петрі	-3,6	-3,8	-1,0	3,9	9,8	13,0	15,6	15,4	11,2	7,4	2,3	-1,3	5,7

Таблиця 2.

Місячні і річні суми атмосферних опадів в окремих регіонах України

Пункти	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Рік
<i>Захід (з Карпатами)</i>													
Ковель	29	26	28	40	51	83	78	80	50	39	46	36	586
Сарни	32	30	34	42	54	88	83	85	53	41	43	39	624
Луцьк	30	26	28	43	55	88	83	85	54	42	47	37	618
Здолбунів	22	23	24	43	70	78	79	76	51	38	35	30	569
Львів	27	32	34	49	67	87	102	85	52	51	45	31	662
Тернопіль	26	20	26	43	59	89	89	61	42	47	34	23	571
Кам'янець-Поділ.	23	22	24	47	66	88	88	65	55	37	30	27	572
Івано-Франківськ	23	20	30	49	67	104	102	75	55	44	34	25	628
Чернівці	24	21	34	64	74	94	94	66	64	49	34	23	650
Ясиня	38	42	50	67	95	134	123	121	76	86	55	45	932
Ужгород	53	45	49	54	65	93	78	78	64	68	62	61	770
Берегове	67	67	73	56	102	124	101	90	67	87	90	90	1014
Рахів	68	63	93	69	124	167	151	96	70	118	80	67	1166
<i>Північ</i>													
Овруч	20	24	31	43	56	78	90	65	56	43	35	27	568
Чорнобиль	26	22	27	37	39	61	86	56	47	36	26	30	493
Глухів	30	30	35	41	58	70	79	62	50	53	38	40	592
Новоград-Вол.	36	38	38	43	66	93	96	80	68	49	43	45	715
Київ	38	37	43	49	56	80	76	61	49	44	47	42	622
Чернігів	43	38	40	44	53	84	93	66	53	48	45	49	656
Суми	38	31	35	43	54	75	76	59	50	47	45	50	603
<i>Центр</i>													
Вінниця	21	21	22	30	53	74	67	53	35	32	32	27	476
Кіровоград	38	30	30	40	39	74	74	64	37	39	34	44	543
Черкаси	24	20	27	38	57	72	75	57	41	38	34	29	512
Миронівка	36	36	39	44	65	91	82	60	47	44	39	39	622
Лубни	40	36	39	44	52	74	71	67	50	52	37	46	608
Полтава	25	21	29	34	44	69	63	51	33	38	38	36	481
<i>Схід</i>													
Луганськ	20	18	24	31	45	55	51	40	30	33	33	26	406
Донецьк	40	32	40	38	55	68	65	45	38	35	87	99	431
Маріуполь	27	29	29	21	35	54	40	43	32	33	32	36	417
<i>Південь (з Кримом)</i>													
Одеса	32	23	22	29	36	56	39	35	30	39	30	30	401
Тендра	24	17	18	20	27	36	29	28	21	29	20	22	291
Асканія-Нова	28	24	24	30	45	48	58	40	31	38	30	35	431
Генічеськ	26	24	21	25	30	44	44	27	30	30	30	32	363
Євпаторія	35	28	21	22	24	33	33	32	30	42	32	42	374
Сімферополь	41	35	32	34	41	68	63	35	35	38	43	44	509
Керч	29	26	25	26	29	53	45	37	30	31	33	32	396
Ялта	65	49	44	31	38	43	44	27	35	45	62	72	545
Ай-Петрі	160	129	92	50	52	73	60	49	49	71	109	158	1052

Таблиця 3.

Кількість днів з антициклонами і циклонами над територією України (за І.Н.Пономаренком).

Тип погоди	Місяці												За рік	Частка у %
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
Антициклональні	19,2	18,4	20,2	18,2	19,3	15,8	15,6	19,7	20,8	21,5	21,8	20,4		
Циклональні	11,8	9,7	10,8	11,8	11,7	14,2	15,4	11,3	9,2	9,5	8,2	10,6		

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Підготуйте реферат на тему «Несприятливі кліматичні явища в межах території України».
2. Розробить комп'ютерну презентацію на тему: «Кліматичні аномалії в Україні».

Література для підготовки до практичної роботи:

1. Заставний Ф.Д. Географія України. – Львів: Світ, 1994. – 472 с.
2. Клімат України / за ред. В.М.Ліпінського, В.А.Дячука, В.М.Бабіченко. – К.: вид-во Раєвського, 2003.
3. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник - 3 - те вид. - К.: Знання, 2006.- 511 с.
4. Научно-прикладной справочник по климату СССР. – Сер.3: Многолетние данные. – Ч.1-6. – Вып.10. – Гидрометиздат, 1990.
5. Природа Украинской ССР. Климат. – К.: Наук.думка, 1984.

Заняття № 8

Практична робота № 6

Тема: Внутрішні води України.

Мета: Вивчити гідрографічні особливості України, виявити закономірності територіальної диференціації поверхневих та підземних вод, показати забезпеченість різних регіонів України водними ресурсами.

Контрольні запитання:

1. Що включає в себе поняття “внутрішні води” ?
2. На прикладі України поясніть відомий вислів географа та кліматолога О.І. Воєйкова “Річки – продукт клімату”. Які фактори впливають на формування внутрішніх вод України ?
3. Яка густина річкової мережі на Україні? Які відмінності цього показника в різних регіонах України?
4. Як класифікують річки? Які типи річок виділяють за характером фізико-географічних умов в межах України ? Наведіть приклади.
5. Які закономірності розподілу внутрішніх вод по території України можна виділити ? Чим можна пояснити зменшення середньої багаторічної величини річкового стоку у південному напрямку (від 100 до 5-10 мм) ? Чи завжди спостерігається ця широтна закономірність ? Якщо ні, то чому ?
6. Які гідрогеологічні райони виділяються на території України і які їх особливості ?
7. Як впливає забезпеченість водними ресурсами на економіку окремих регіонів України ?

Хід роботи

Завдання 1.

За даними таблиці 1 визначте модуль стоку та коефіцієнт звивистості (в межах України) найбільших річок України. На основі аналізу фізичної, геологічної, геоморфологічної, кліматичної карт, отриманих результатів і даних таблиць 1 і 2 зробіть висновок щодо територіальної диференціації гідрометричних показників річок України.

Таблиця 1.

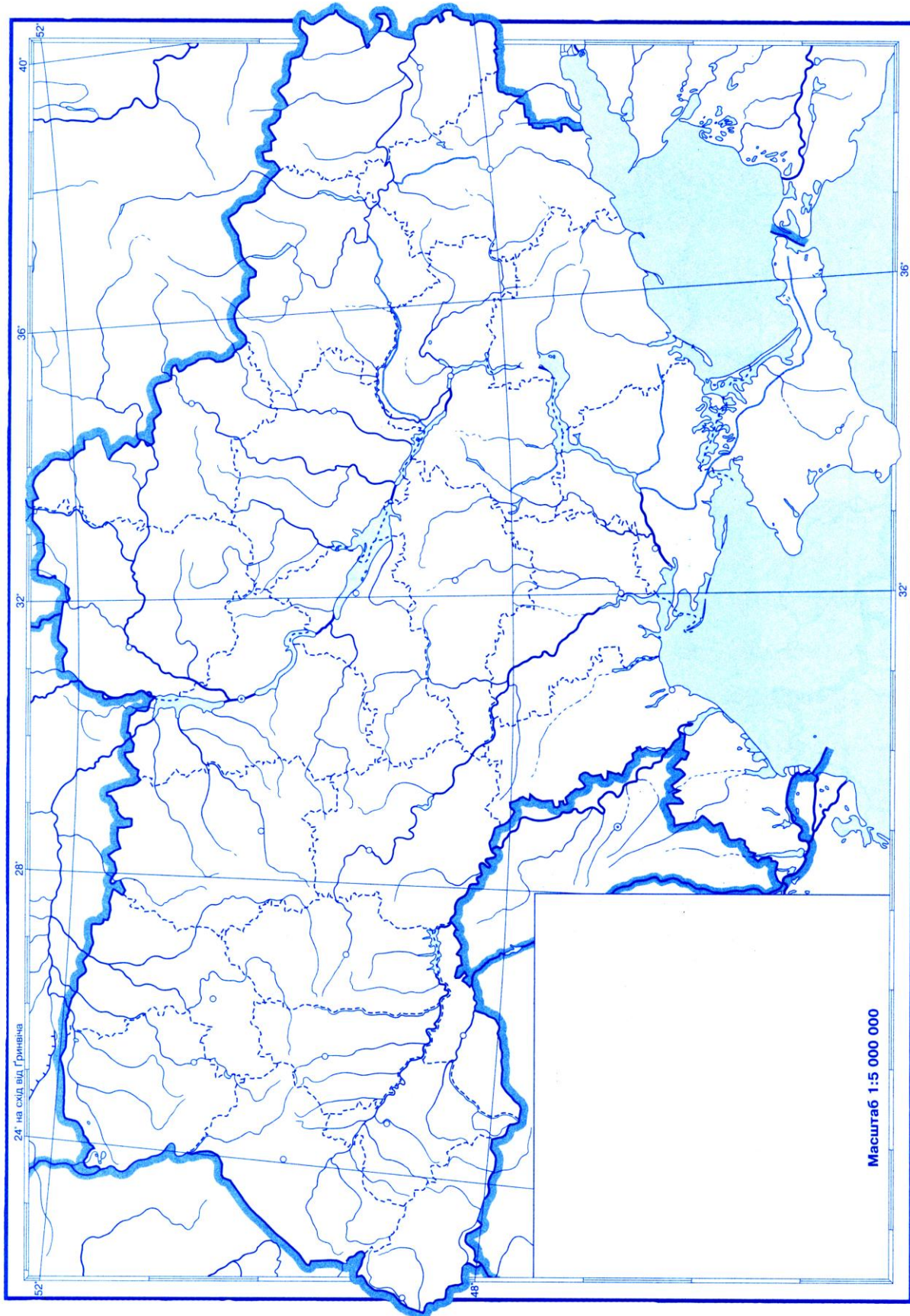
Найбільші річки України

№ пп	Назва річки	Куди впадає	Довжина, км		Площа басейну, тис.км ²	Середній об'єм річкового стоку, км ³	Модуль стоку, л/с з км ²	Коефіцієнт звивистості
			в Україні	загальна				
1	Дніпро	Чорне море	981	2201	504,0	53,9		
2	Південний Буг	Чорне море	806	806	63,70	2,7		
3	Псел	Дніпро	717	717	22,80	1,60		
4	Дністер	Чорне море	705	1362	72,10	8,4		
5	Сіверський Донець	Дон	672	1053	98,90	5,08		
6	Горинь	Прип'ять		659	27,65	3,05		
7	Десна	Дніпро	591	1130	88,90	10,09		
8	Інгuleць	Дніпро	549	549	14,87	0,30		
9	Ворскла	Дніпро	464	464	14,70	0,97		
10	Случ	Горинь	451	451	13,80	1,53		
11	Стир	Прип'ять	445	494	12,90	1,37		
12	Західний Буг	Вісла	392	772	73,47	0,90		
13	Тетерів	Прип'ять	385	385	15,30	0,80		
14	Сула	Дніпро	363	363	19,60	1,29		
15	Інгul	Півден. Буг	354	354	9,89	0,29		
16	Рось	Дніпро	346	346	12,60	0,71		
17	Самара	Дніпро	320	320	22,60	0,51		
18	Прут	Дунай	272	967	27,5	2,68		
19	Тиса	Дунай	201	966	153,0	6,72		
20	Прип'ять	Дніпро	261	761	121,1	12,08		
21	Айдар	Сів.Донець	256	264	7,42	0,45		
22	Сейм	Десна	250	748	27,50	3,15		
23	Збруч	Дністер	244	244	3,40	0,30		
24	Серет	Дністер	242		3,90	0,20		
25	Стрий	Дністер	232	232	3,06	1,31		
26	Оскіл	Сів.Донець	177	472	14,80	1,23		
27	Дунай	Чорне море	174	2690	817,0			

Таблиця 2

Річкова мережа України

Басейни основних річок	Кількість річок та їх сумарна довжина, км	Довжина річки, км									
		до 10	10-25	26-50	51-100	101-200	201-300	301-500	501-1000	1001-2000	понад 2000
Вісла	Кільк. річок	299	78	25	8			1	1		
	Довжина	4584	1130	769	423			56	401		
Дунай	Кільк. річок	18366	321	74	26	5			3		1
	Довжина	31768	4638	2518	1753	527			1290		174
Ріки між Дунаєм і Дністром	Кільк. річок	598	43	7	5	2	1				
	Довжина	330	654	231	326'	236	243				

Завдання 3.

На контурну карту нанесіть основні характеристики водосховищ (площа дзеркала, об'єм), озер та лиманів (площа дзеркала, максимальна глибина), користуючись даними таблиць 4, 5.

Таблиця 4.

Основні водосховища України (Наводиться за ГЕУ, т.1, с.206)

№ пп	Назва	На якій річці споруджене	Площа водного дзеркала, км	Об'єм, км	
				корисний	повний
1	Київське	Дніпро	922	1,17	3,73
2	Канівське	Дніпро	582	0,28	2,48
3	Кременчуцьке	Дніпро	2253	9,1	13,5
4	Дніпродзержинське	Дніпро	567	0,27	2,45
5	Дніпровське (Запорізьке)	Дніпро	410	0,84	3,30
6	Каховське	Дніпро	2155	6,8	18,2
7	Дністровське	Дністер	142	2,0	3,0
8	Печенізьке	Сіверськ.Донець	86,2	0,34	0,38
9	Червонооскільське	Оскіл	122,6	0,44	0,47
10	Ладизинське	Південний Буг	20,8	0,13	0,15
11	Старобешівське	Кальміус	9	0,03	0,04
12	Карачунівське	Інгулець	44,8	0,29	0,31
13	Сімферопольське	Салгир	3,23	0,03	0,04
14	Партизанське	Альма	2,25	0,03	0,03

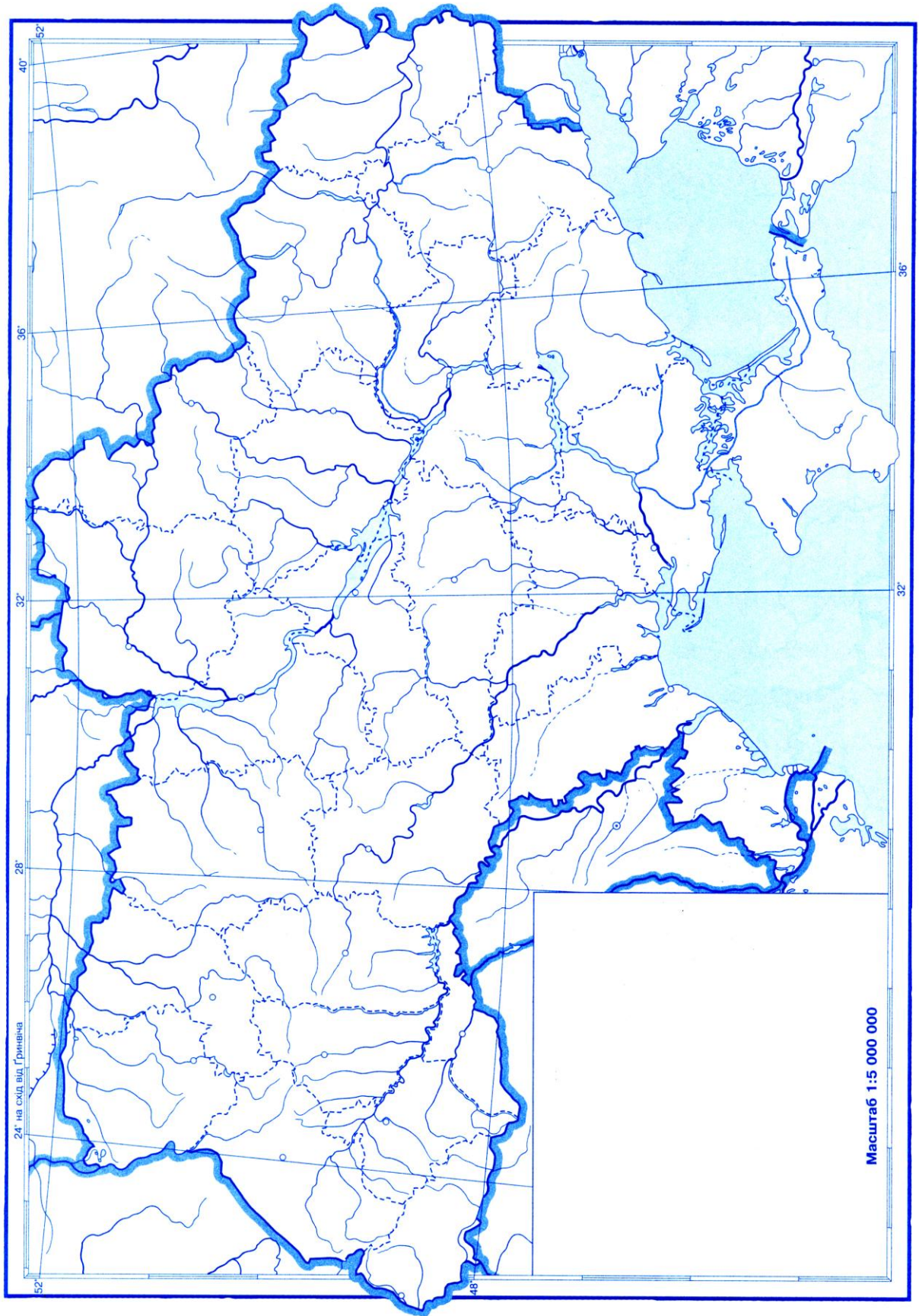
Таблиця 5.

Найбільші озера і лимани України (за Географічною енциклопедією України, т.3, с.479)

№ пп	Назва лиману	Місцезнаходження	Площа, км ²	Довжина, км	Ширина, км	Глиби-на, м
1	Дністровський	Узбережжя Чорного моря	360,0	42,0	12,0	2,7
2	Хаджибейський	Узбережжя Чорного моря	70,0	40,0	3,5	13,5
3	Куяльницький	Узбережжя Чорного моря	60-56	28,0	2,5	3,0
4	Тилігульський	Узбережжя Чорного моря	170-150	80,0	3,5	21,0
5	Молочний	Узбережжя Азовського моря	168,0	35,0	10,0	3,0
6	Сасик (Кундук)	Узбережжя Чорного моря	204,8	35,0	11,0	3,9
7	Ялпуг	Басейн Дунаю	149,0	39,0	5,0	6,0
8	Кугурлуй	Басейн Дунаю	93,5	20,0	10,0	2,0
9	Кагул	Басейн Дунаю	90,0	25,0	8,0	7,0
10	Шагани	Узбережжя Чорного моря	74,0	11,5	9,3	2,0
11	Алібей	Узбережжя Чорного моря	72,0	15,0	11,0	2,5
12	Сасик (Сиваш)	Кримський півострів	71,0	18,0	12,0	1,2

Завдання 4.

За даними табл. 6, 7 побудуйте стовбчасті діаграми забезпеченості ресурсами місцевого стоку населення окремих областей та колову діаграму розподілу місцевих водних ресурсів за природними регіонами. Проведіть групування адміністративних регіонів України за рівнем забезпечення населення водними ресурсами. Охарактеризуйте забезпеченість різних регіонів України (природних, адміністративних) водними ресурсами.

Таблиця 6.

Водні ресурси адміністративних областей України.

Регіон (область)	Об'єм стоку, млн. м ³					Ресурси місцевого Стоку	
	місцевого			притоку	загального	на 1 км ² площі	на 1 жителя
	середній за водністю рік	маловодний рік	дуже маловодний рік				
Вінницька	2052	1475	958	7821	9873	77400	1014
Волинська	1817	1037	496	1742	3559	90700	1771
Луганська	1438	792	363	3744	5182	53800	514
Дніпропетровська	906	371	106	52309	53215	28400	245
Донецька	1037	537	230	3164	4201	39100	199
Житомирська	2755	1694	925	602	3357	92000	1734
Закарпатська	8000	6348	4668	-	8000	625000	6825
Запорізька	612	225	60	52875	53487	22500	309
Ів.-Франківська	4332	3118	2020	4358	8690	312000	3221
Київська	1855	1153	627	44204	46059	64200	444
Кіровоградська	1115	572	240	48768	49883	45400	897
АР Крим	830	383	136	-	830	30700	373
Львівська	5023	3793	2630	665	5688	230500	1931
Миколаївська	499	118	18	8363	3862	20300	398
Одеська	362	131	40	10344	10706	10970	141
Полтавська	1840	1205	694	49698	51538	63900	1062
Ровенська	1720	1045	562	3714	5434	8550	1518
Сумська	2508	1882	1215	3528	6036	105500	1726
Тернопільська	1678	1334	990	6147	6946	123000	1440
Харківська	1917	1285	769	1723	3640	61100	621
Херсонська	145	7	0	53480	53625	5100	123
Хмельницька	2180	1608	1084	6796	8976	105300	1406
Черкаська	1209	791	456	46179	47388	57800	785
Чернівецька	1298	900	558	8531	9829	160000	1445
Чернігівська	2776	2051	1378	27957	30733	87100	1873
Всього	49904	44900	21975	35903	85807	82700	995

Таблиця 7.

Розподіл місцевих водних ресурсів за окремими природними зонами і районами України

Зона, регіон	Площа, тис. м ²	Місцеві водні ресурси		
		км ³	частка від загальних запасів, у %	тис. м ³ на 1 км ² площі
Полісся	87,9	8,21	16,3	93,6
Лісостеп	219,3	20,3	40,4	92,7
Степ	164,7	3,79	7,5	23,0
Басейн Сів. Донця	58,9	3,44	6,8	58,5
Р-н Приазов'я	23,0	1,03	2,0	44,2
Карпати	20,2	11,0	21,9	547,0
Закарпаття	4,0	1,75	3,5	438,0
Степовий Крим	17,6	0,06	0,1	3,4
Гірський Крим	7,9	0,77	1,5	97,4
<i>Західна економічна зона</i>	<i>269,5</i>	<i>36,7</i>	<i>73,5</i>	<i>136,0</i>
<i>Східна економічна зона</i>	<i>221,0</i>	<i>11,4</i>	<i>22,8</i>	<i>51,7</i>
<i>Південна економічна зона</i>	<i>113,2</i>	<i>1,84</i>	<i>3,7</i>	<i>16,2</i>

Дніпро – Кривий Ріг	1961 р.	Каховське водосховище	43,0	41,0	Водопостачання Кривбасу, зрошення
Дніпро – Інгулець	1939р.	Кременчуцьке водосховище	40,0	37,0	Водопостачання промислових підприємств Кривбасу
Сіверський Донець – Донбас	1958-1959 рр.	р.Сіверський Донець	131,6	43,0	Водопостачання Донецької області

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Вивчити географічну номенклатуру з теми: «Внутрішні води України»

Річки та водосховища басейну Дніпра

Дніпро

Сейм

Псел

Оріль

Кінська

Стохід

Случ

Ірпінь

Інгулець

Київське вдсх.

Дніпродзержинське вдсх.

Десна

Трубіж

Хорол

Самара

Прип'ять

Стир

Уж

Рось

Саксагань

Канівське всдх.

Дніпровське вдсх.

Карачунівське вдсх.

Снов

Сула

Ворскла

Вовча

Турія

Горинь

Тетерів

Тясмін

Вісунь

Кременчуцьке вдсх.

Каховське вдсх.

Річки та водосховища басейну Сіверського Донця

Сіверський Донець

Торець

Печенізьке вдсх.

Оскіл

Лугань

Айдар

Червонооскільське вдсх.

Річки та водосховища північного та західного Приазов'я

Міус

Обитічна

Молочна

Сімферопольське вдсх.

Кальміус

Лозуватка

Великий Утлюк

Берда

Корсак

Салгир

Річки Кримського півострова басейну Чорного моря

Булганак

Бельбек

Альма

Чорна

Кача

Річки та водосховища басейну Південного Бугу

Південний Буг

Мертвовід

Соб

Інгул

Синюха

Ладизинське вдсх.

Річки та водосховища басейну Дністра

Дністр

Лімниця

Серет

Дністровське вдсх.

Стрій

Бистриця

Збруч

Свіча

Стрипа

Кучурган

Річки та озера басейну Дунаю

Дунай

Туса

озеро Кагул

озеро Катлабуг

Прут

Латориця

озеро Ялпуг

Черемош

Уж

озеро Кугурлуй

Шацькі озера

озеро Світязь

озеро Пулемецьке

озеро Луки

2. Підготувати комп'ютерну презентацію на тему «Природні особливості річок України», обравши та охарактеризувавши певну річку.

Література для підготовки до практичної роботи:

1. Вишневський В.І. Річки і водойми України. Стан і використання: Монографія. – К.: Віпол, 2000.
2. Заставний Ф.Д. Географія України. – Львів: Світ, 1994. – 472 с.
3. Малі річки України: Довідник / за ред. А.В. Яцика. – К.: Урожай, 1991.
4. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник - 3 - те вид. - К.: Знання, 2006.- 511 с.
5. Природа Украинской ССР. Моря и внутренние воды / В.Н. Грезе, Г.Г. Поликарпов, В.Д. Романенко и др. – К.: Наук.думка, 1987.

Заняття № 9

Практична робота № 7

Тема: Фізико-географічна характеристика Чорного та Азовського морів

Мета: Виявити фізико-географічні особливості Чорного та Азовського морів, головні екологічні проблеми та основні напрямки природокористування.

Контрольні запитання:

1. Охарактеризуйте фізико-географічне положення Чорного моря.
2. Проаналізуйте природні ресурси Чорного моря.
3. Охарактеризуйте фізико-географічне положення Азовського моря.
4. Проаналізуйте природні ресурси Азовського моря.
5. Визначте сучасні проблеми Азово-Чорноморського басейну.

Хід роботи

Завдання 1.

Використовуючи лекційний матеріал, дані літературних джерел та власні знання заповніть таблицю:

Фізико-географічна характеристика морів, що омивають територію України

План характеристики	Чорне море	Азовське море
1. Основні етапи розвитку басейна		

План характеристики	Чорне море	Азовське море
<p>2. Морфометричн характеристики (площа, протяжність, глибина, загальний об'єм води), своєрідність берегової лінії</p> <p>3. Кліматичні особливості (кількість опадів, температура повітря над акваторією, температура вод)</p> <p>4. Гідрологічний (висота хвиль, швидкість течій, прозорість вод тощо) та гідрохімічний режим (солоність, хімічний склад вод)</p>		

5. Мінеральні та біологічні ресурси		
6. Екологічні проблеми.		

Завдання 2.

Використовуючи табл. 1, 2 дайте письмово повну характеристику хімічного складу води Чорного моря; поясніть вертикальний розподіл хімічних елементів у водному середовищі.

Таблиця 1.

Вміст головних іонів у воді Чорного моря, % до суми солей.

Іон	Глибина	
	0-300	1000 - 2000
Cl ⁻	55,23	55,25
Br ⁻	0,18	0,18
SO ₄ ²⁻	7,54	7,41
Na ⁺	31,36	31,23
K ⁺	1,02	1,07
Ca ²⁺	1,31	1,28
Mg ²⁺	3,34	3,74
Сума	99,98	100,16
Солоність	17,3-21,7	22,1-22,2

Таблиця 2

Концентрація металів у водному середовищі та в організмах представників біоти Чорного моря, мкг/л.

Метали	Вода	Завислий матеріал	Планктон		Риби (м'які тканини)		
			Фіто-	Зоо-	Планктофаги	Хижаки	Бентофаги
Залізо	7,5	1,0	140000	315000	32300	71000	165700
Марганець	0,5	0,4	8000	6000	7200	2800	8900
Цинк	16,0	3,5	-	-	64500	49700	57900
Мідь	4,0	0,9	10000	36000	2900	2300	1 100

Нікель	2,0	0,3	1400	3000	2900	1800	2400
Кобальт	0,5	0,02	1000	3000	600	-	2100
Хром	-	-	400	-	2500	1200	1600
Свинець	3,0	0,3	360.0	8800 .	4000	5000	4500
Кадмій	1,5	0,001	400	-	70	50	1600

Завдання 3.

Проаналізуйте причинно-наслідкові зв’язки еколого-економічних проблем Азовського моря (рис.1). Письмово дайте характеристику основних чинників сучасної екологічної ситуації акваторії Азовського моря, виявіть екологічні та економічні наслідки господарської діяльності та природних процесів в його акваторії.

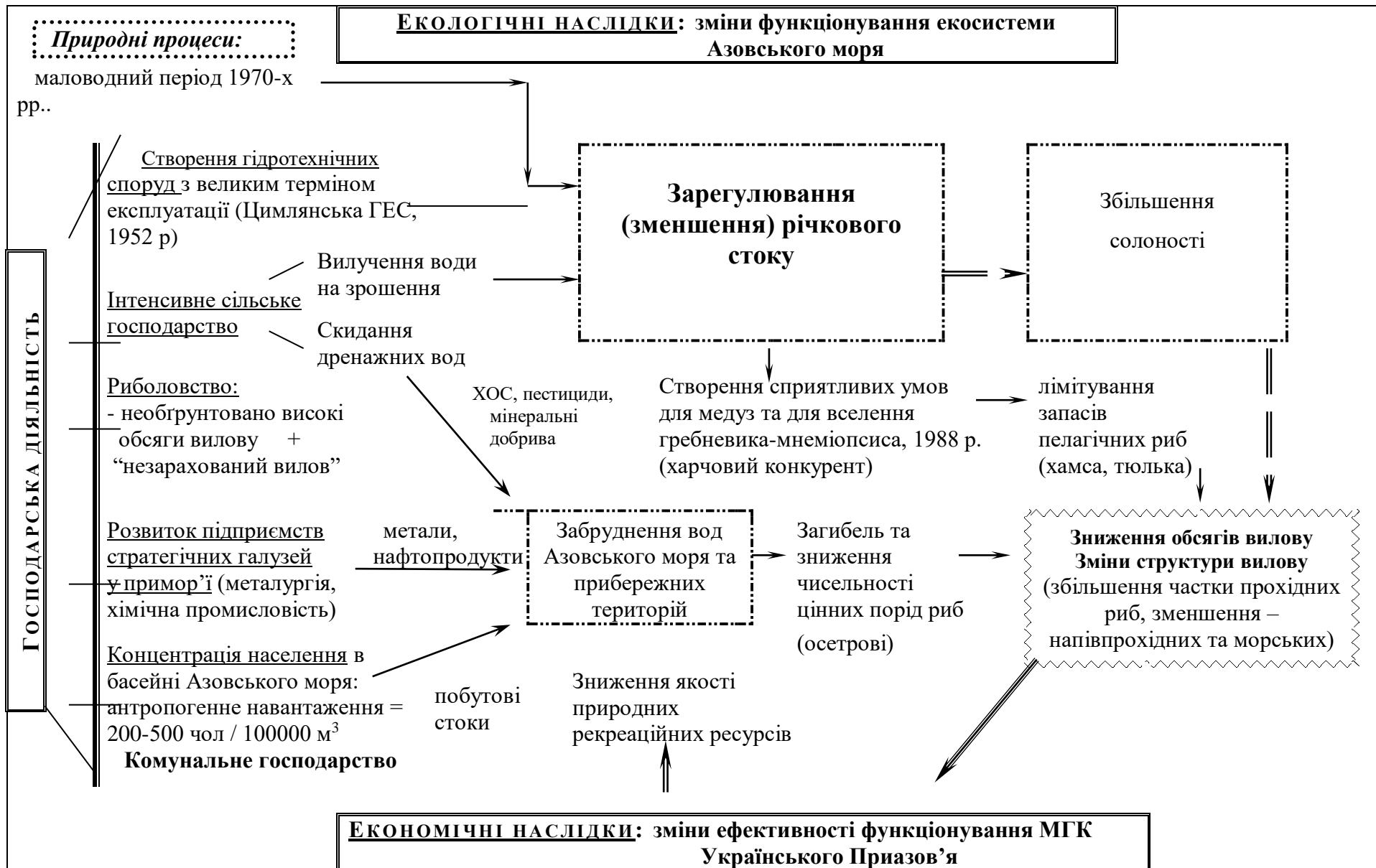

Рис. 1 Комплекс еколого-економічних проблем Азовського моря і фактори їх виникнення

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Вивчити географічну номенклатуру з теми: «Внутрішні води України»

Моря, затоки та об'єкти берегової лінії території України

Чорне море	Азовське море	
	Північно-Західне узбережжя Чорного моря	
острів Зміїний	Жебріяньська бухта	озеро Сасик (Кундук)
озеро Шагани	озеро Алібей	озеро Бурнас
Будацький лиман	Дністровський лиман	Одеська затока
	мис Великий Фонтан	
	Північне узбережжя Чорного моря	
Березанський лиман	острів Березань	мис Аджияск
мис Очаківський	Кінбурнська коса	Дніпровський лиман
Ягорлицька затока	п-ів Ягорлицький Кут	Тендрівська коса
Тендрівська затока	озеро Вустрічне	Каркінітська затока
Джарилгацька затока	Каржинська затока	Каланчацький лиман
Джарилгацька коса	п-ів Денгельтип	п-ів Гіркий Кут
Гірка затока	Широка затока	п-ів Домузгла
	Кримський півострів	
Перекопський перешийок	Перекопська затока	мис Картказак
Чатирлицький лиман	Самарчицький лиман	Сари-Булатська (Лебедина) затока
Лебедині острова	Бакальська коса	мис Піщаний
Бакальська затока	Ярилгацька бухта	Тарханкутський п-ів
мис Прибійний	мис Тарханкут	Караджинська бухта
мис Урет	озеро Донузлав	мис Євпаторійський
Каламитська затока	озеро Сасик	озеро Сакське
озеро Кизил - Яр	мис Лукулл	Гераклейський п-ів
мис Херсонес	мис Фіолент	Севастопольська бухта
Подвійна бухта	Комишова бухта	Балаклавська бухта
мис Айя	бухта Ласпі	мис Сарич
мис Айтодор	мис Аюдаг	Судацька бухта
мис Рибачій	п-ів Меганом	мис Меганом
мис Товстий	Чалкінська бухта	Карадазька бухта
Коктебельська бухта	Тиха бухта	п-ів Кіік-Атлама
Двохякірна бухта	Феодосійська затока	мис Чауда
Керенський п-ів	Керченська протока	мис Опук
мис Фонар	бухта Булганак	бухта Рифів
бухта Морської піхоти	мис Зюк	Казантипський п-ів
мис Казантип	Казантипська затока	Татарська бухта
Мисова бухта	Арабатська затока	Арабатська Стрілка
затока Сиваш	п-ів Чонгар	Тонка протока
	Північне узбережжя Азовського моря	
Утлюцький лиман	коса Бирючий Острів	Федотова коса
Молочний лиман	Обитічна затока	Обитічна коса
мис Дзензик	Бердянська затока	Бердянська коса
Білосарайська затока	Білосарайська коса	коса Крива
	Таганрозька затока	

2. Підготувати комп'ютерну презентацію на тему «Природні особливості Чорного (Азовського) морів», обравши та охарактеризувавши певну річку.

Література для підготовки до практичної роботи:

1. Геология и полезные ископаемые Черного моря / гл.ред. Е.Ф.Шнюков. – Киев: Карбон ЛТД, 1999. – 421 с.
2. Гидрометеорология и гидрохимия морей СССР. Азовское море // отв.ред.Ф.С.Терзиев. – Т.V. – Спб: Гидрометеиздат, 1991. – 237 с.
3. Гидрометеорология и гидрохимия морей СССР. Черное море // отв.ред.Ф.С.Терзиев. – Т.IV. – Спб: Гидрометеиздат, 1992. – 429 с.
4. Залогин Б.В., Косарев А.Н. Моря – Москва: Мысль, 1999. – 399 с.
5. Иванов В.А., Белокопытов В.Н. Океанография Черного моря. – Севастополь: Экопси-Гидрофизика, 2011. – 212 с.
6. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник - 3 - те вид. - К.: Знання, 2006.-511 с.
7. Океанографічний атлас Чорного та Азовського морів. – Київ: ДУ Держгідрографія, 2009. – 356с.
8. Природа Украинской ССР. Моря и внутренние воды / В.Н. Грезе, Г.Г. Поликарпов, В.Д. Романенко и др. – К.: Наук.думка, 1987.
9. Черное море / Сборник А.Вылканов, Х.Данов, Х.Маринов и др. пер.с болгарского. – Л.: Гидрометеиздат, 1983. – 408 с. с илл.
10. Шуйский Ю.Д., Выхованец Г.В. Природа Причерноморских лиманов. – Одесса: Астропринт, 2011. – 175 с.

Заняття № 10

Семінар № 3

Тема: Природні особливості Чорного та Азовського морів

Питання для підготовки до семінару:

1. Фізико-географічні та геологічні підстави формування унікальних особливостей Чорного та Азовського морів. Примітка: для підготовки розгорнутої відповіді на це питання порівняйте морфометричні характеристики морів України (площа, середня та максимальна глибини Чорного моря та Азовського моря) та їх біологічну продуктивність.
2. Дайте порівняльну характеристику Азовського і Чорного морів за таким планом:
 - а) фізико-хімічних властивостей (температури, солоності, насиченості киснем, органічними речовинами);
 - б) гідрологічного та гідрохімічного режимів;
 - в) рослинного і тваринного світу;
 - г) господарського використання і проблем.

3. Головні фактори та умови формування біологічних ресурсів морів України.
4. Особливості формування рекреаційних ресурсів морів України та їх використання.
5. Екологічні проблеми Чорного моря та фактори їх виникнення.
6. Особливості екологічної ситуації північно-західної частини Чорного моря.
7. Екологічні проблеми Азовського моря.

Література для підготовки до семінару:

1. Геология и полезные ископаемые Черного моря / гл.ред. Е.Ф.Шнюков. – Киев: Карбон ЛТД, 1999. – 421 с.
2. Гидрометеорология и гидрохимия морей СССР. Азовское море // отв.ред.Ф.С.Терзиев. – Т.V. – Спб: Гидрометеиздат, 1991. – 237 с.
3. Гидрометеорология и гидрохимия морей СССР. Черное море // отв.ред.Ф.С.Терзиев. – Т.IV. – Спб: Гидрометеиздат, 1992. – 429 с.
4. Залогин Б.В., Косарев А.Н. Моря – Москва: Мысль, 1999. – 399 с.
5. Иванов В.А., Белокопытов В.Н. Океанография Черного моря. – Севастополь: Экокси-Гидрофизика, 2011. – 212 с.
6. Океанографічний атлас Чорного та Азовського морів. – Київ: ДУ Держгідрографія, 2009. – 356с.
7. Природа Украинской ССР. Моря и внутренние воды / В.Н. Грезе, Г.Г. Поликарпов, В.Д. Романенко и др. – К.: Наук.думка, 1987.
8. Черное море / Сборник А.Вылканов, Х.Данов, Х.Маринов и др. пер.с болгарского. – Л.: Гидрометеиздат, 1983. – 408 с. с илл.
9. Шуйский Ю.Д., Выхованец Г.В. Природа Причерноморских лиманов. – Одесса: Астропринт, 2011. – 175 с.

Заняття № 11

Практична робота № 8

Тема: Ґрунтовий покрив України.

Мета: Визначити особливості розповсюдження ґрунтів по території України, виявити фактори, що впливають на їх формування.

Контрольні запитання:

1. Що таке ґрунт ?
2. Назвіть фактори які зумовлюють формування ґрунтового покриву.
3. Перелічіть основні типи ґрунтів, поширені на Україні.
4. Назвіть закономірності розподілу ґрунтів і зміни їх родючості по території України можна виділити ?
5. Які типи ґрунтів зустрічаються в степовій зоні?

Хід роботи

Завдання 1.

Поясніть, які фактори впливають на формування та диференціацію ґрунтового покриву України (письмово). Який тип ґрунтів поширений на Південному березі Криму? Чому?

Завдання 2.

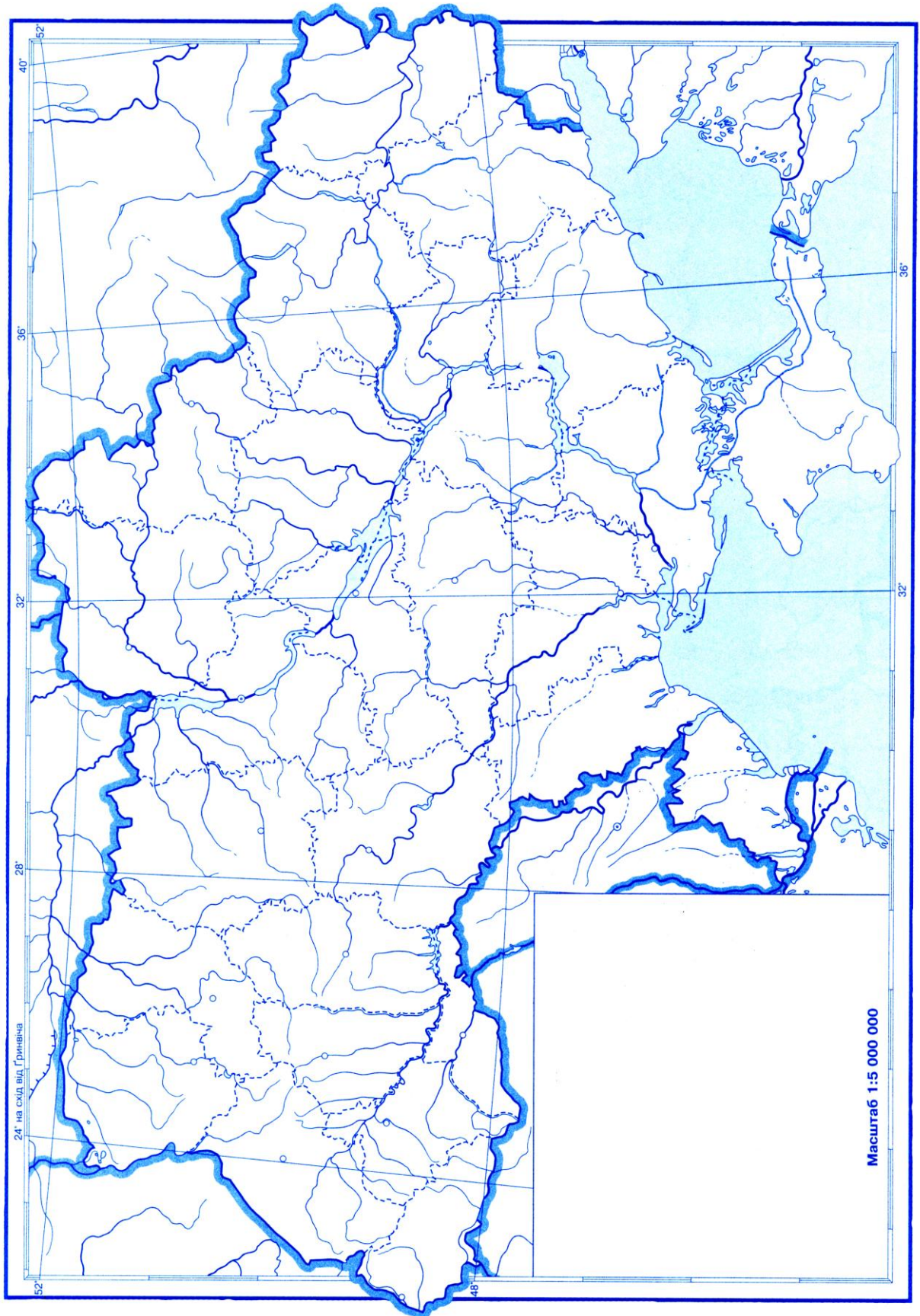
На контурну карту нанесіть найбільш поширені типи ґрунтів України. Позначте:

- дерново-підзолисті та дернові ґрунти
- сірі лісові
- чорноземи: опідзолені, типові, звичайні, південні
- каштанові ґрунти: темно-каштанові, каштанові
- бурі лісові (буроземи)
- лучні та болотні ґрунти
- коричневі ґрунти

Завдання 3.

Використовуючи дані літературних джерел, лекційного та картографічного матеріалу, заповніть таблицю:

Регіон	Основні зональні типи ґрунтів	Коротка характеристика ґрунтів
Зона мішаних лісів		
Лісостепова зона		

2. Підготувати реферат на тему: «Особливості ґрунтового покриття та його різноманіття».

Література для підготовки до практичної роботи

1. Географічна енциклопедія України. –Т.1-3 Київ: Укр. Енциклопедія, 1989-1993. – 649с.
2. Заставний Ф.Д. Географія України. – Львів: Світ, 1994. – 472 с.
3. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник - 3 - те вид. - К.: Знання, 2006.-511 с.
4. Природа Украинской ССР. Почвы / Н.Б.Вернандер, Д.А.Тютюник и др. – К.: Наукова Думка, 1986. – 216 с.
5. Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование / Маринич А.М., Пащенко В.М., Шищенко П.Г. – Киев: Наукова думка, 1985. – 224 с.

Заняття № 12

Практична робота № 9

Тема: Земельні ресурси України. Проблеми землекористування.

Мета: Виявити різницю між поняттями ґрунт, ґрунтовий покрив і земельні ресурси, дати характеристику територіальним відмінностям використання земельного фонду і проблемам землекористування, забезпеченості земельними ресурсами населення України.

Контрольні запитання:

1. Поясніть поняття “земельні ресурси”, “земельний фонд”. Чим вони відрізняються від понять “ґрунт” та “ґрунтовий покрив” ?
2. Яка ґрунтова зона України є найбільш сільськогосподарсько освоєною ? Чому ?
3. Які закономірності зміни напрямку використання сільськогосподарських угідь по території України можна виділити ?
4. Охарактеризуйте екологічні проблеми землекористування в Україні.

Хід роботи

Завдання 1.

Проаналізуйте табл. 1. Розрахуйте яку частку від загальної площі України, займають площі певних природних зон та визначте яку долю у відсотках, в межах кожної природної зони займають окремі угіддя Для кожного природного регіону побудуйте колову діаграму структури земельних ресурсів. Зробіть висновок щодо відмінностей використання сільськогосподарських угідь в різних регіонах України.

Завдання 2.

За даними табл. 2 підрахуйте частку різних категорій земель в структурі земельного фонду України (1996 рік). Поясніть особливості саме такого використання земельних ресурсів.

Таблиця 2.

Структура земельного фонду України (1996 р.)

Категорії земель	Площа, тис. км ²	Частка (у %) від загальної площі України
Сільськогосподарські угіддя	418,36	
Ліси	103,84	
Землі під забудовою	22,94	
Болота і заболочені землі	9,66	
Відкриті землі (без рослинного покриву)	12,07	
Поверхневі води	24,15	
Інші землі (яри, піски, зсуви, радіоактивно забруднені)	12,68	

Завдання 3.

Заповніть табл. 3. Виявіть взаємозв'язок між характеристиками ґрунтового покриву і інтенсивністю його використання у сільському господарстві (письмово). На основі аналізу даних, отриманих при виконанні завдань 1, 3, поясніть вплив різних типів ґрунтів на спеціалізацію сільського господарства.

Таблиця 3.

Структура ґрунтового покриву України і ступінь його розораності

Назва ґрунтів	Площі ґрунтів		Розораність	
	тис. га	у % від загальної площі	тис. га	у % від загальної площі ґрунтів даного типу
Дерново-підзолисті супіщані і суглинисто-піщані	1573,0		1015,0	
Дерново-підзолисті оглеєні	1916,9		1140,7	
Сірі лісові	7924,0		6719,1	
Чорноземи типові на лесах	6272,2		5731,4	
Чорноземи звичайні на лесах	10395,0		8760,0	
Чорноземи південні переважно на лесах	6237,9		4662,4	
Лучно-чорноземні переважно на лесах	1124,9		700,7	

Практична робота № 10

Тема: Рослинний покрив України. Тваринний світ

Мета: Виявити закономірності поширення флори і фауни на території України.

Контрольні запитання:

1. З чим пов'язана зміна видового складу хвойних, широколистих порід дерев у східному напрямку ?
2. Порівняєте рослинність (висотну поясність) Українських Карпат і Гірського Криму. Чим зумовлені відмінності ?
3. Що є заповідником, заказником, пам'яткою природи, природним національним парком, біосферним заповідником ? Наведіть приклади.

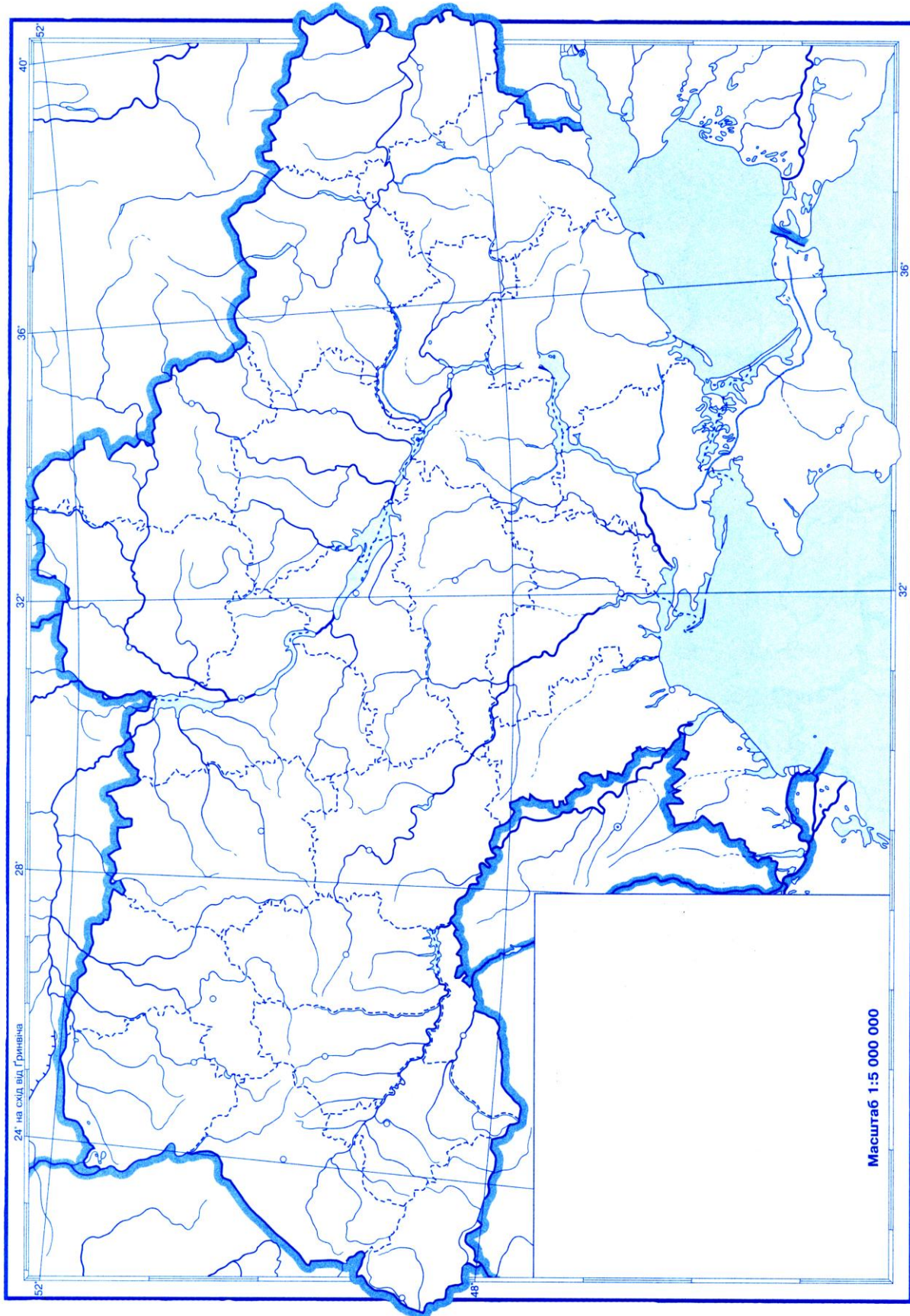
Хід роботи**Завдання 1.**

Використовуючи лекційний, літературний, картографічний матеріал, нанесіть на контурну карту ареали поширення хвойних (ялини європейської, сосни звичайної, тиса ягідного, сосни Станкевича, ялівця деревовидного і т.ін.) та широколистих (бука європейського, граба звичайного, дуба звичайного, клена явора, клена гостролистого, липи серцелистої, липи широколистої, ясеня звичайного, черешні лісової і т.ін.) порід дерев на території України. У письмовій формі поясніть з чим пов'язана зміна видового складу широколистих порід дерев у східному напрямку.

Завдання 2.

Ознайомтесь з зоогеографічною картою України. Заповніть таблицю.

Зоогеографічні провінції	Назви біотопів	Представники фауни
1. Поліська зоогеографічна провінція		
2. Лісостепова зоогеографічна провінція		

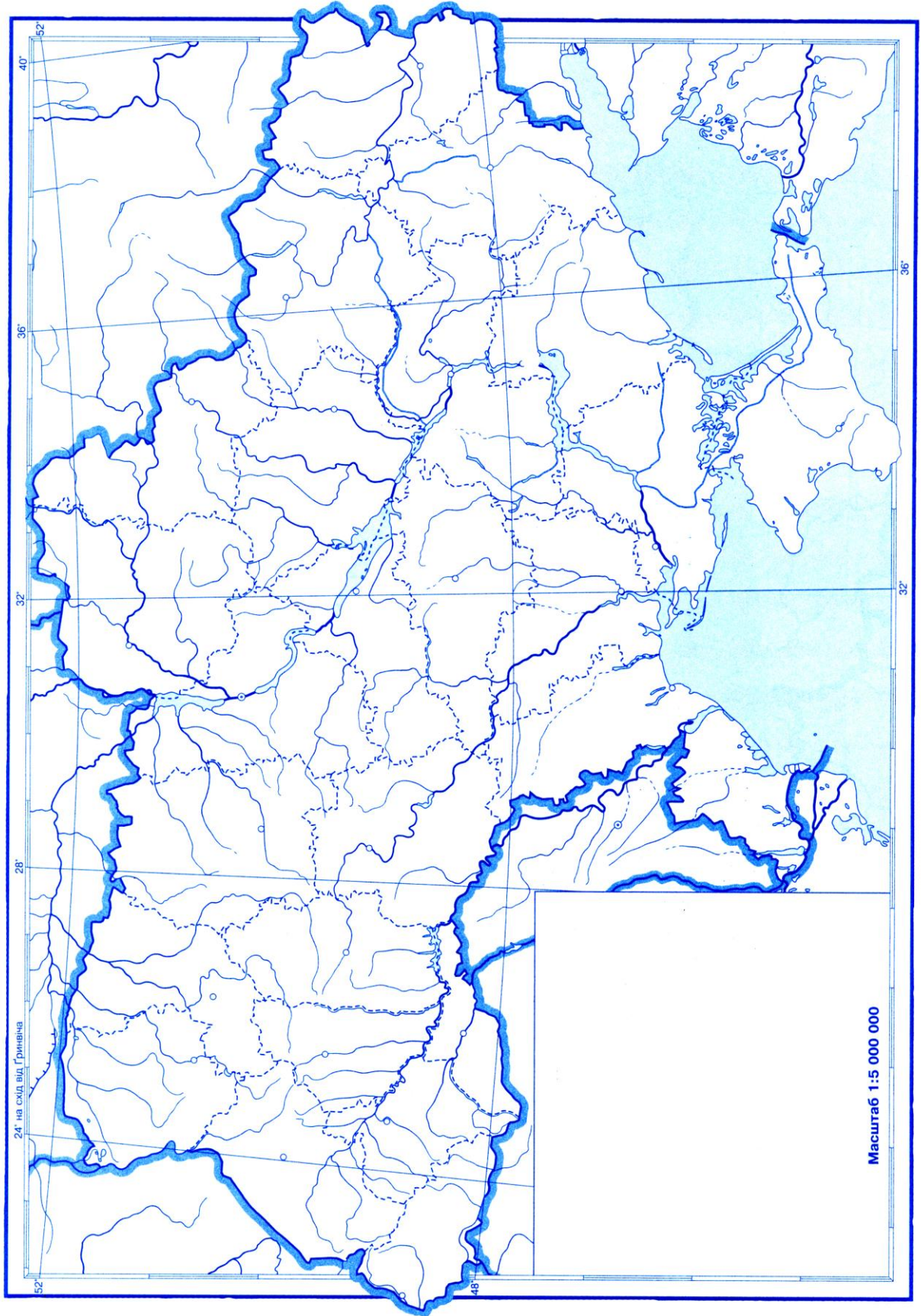

Зоогеографічні провінції	Назви біотопів	Представники фауни
3. Степова зоогеографічна провінція		
4. Карпатський гірський зоогеографічний округ		
5. Кримський гірський зоогеографічний округ		
6. Азово-Чорноморський прибережний зоогеографічний округ		

Завдання 3.

За літературними та картографічними джерелами вивчіть заповідники України. Нанесіть їх на контурну карту та заповніть таблицю:

Заповідник	Рік заснування	Призначення	Зона, в якій розташований

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Підготувати комп'ютерну презентацію на тему: «Особливості рослинного світу України в межах різних регіонів».
2. Підготувати комп'ютерну презентацію на тему: «Рослини Червоної книги України».
3. Підготувати комп'ютерну презентацію на тему: «Особливості тваринного світу України в межах різних регіонів».
4. Підготувати комп'ютерну презентацію на тему: «Тварини Червоної книги України».

Література для підготовки до практичної роботи

1. Географічна енциклопедія України. –Т.1-3 Київ: Укр. Енциклопедія, 1989-1993. – 649с.
2. Геоботанічне районування Української РСР. – К.: Наукова думка, 1977.
3. Заповідники і національні парки України. – К.: Вища школа, 1999.
4. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник - 3 - те вид. - К.: Знання, 2006.-511 с.
5. Природа Украинской ССР. Животный мир. – К.: Наукова Думка, 1985. – 216 с.
6. Природа Украинской ССР. Растительный мир / Т.Л. Андрыенко, О.Б.Блюм, С.П.Вассер и др. – К.: Наукова думка, 1985

Заняття № 14

Семинар № 4

Тема: Ландшафти України

Мета: Виявити особливості процесу ландшафтогенезу на території України, пояснити поширення різних класів, типів та видів ландшафтів на Україні.

Питання для підготовки до семінару :

1. Поняття про ландшафт як природно-територіальний комплекс. Формування природно-антропогенних ландшафтів, їх відмінність від природних комплексів.
2. Особливості ландшафтної сфери Землі. Специфіка географічних систем.
3. Поясніть взаємодію основних ландшафтоутворюючих факторів і процесів.
4. Вертикальна та територіальна (просторова) структура ландшафту.
5. Морфологічна структура ландшафту: фації, урочища, місцевості. Її роль при проведенні класифікації ландшафтів.
6. Класи і типи ландшафтів України.

Література для підготовки до семінару:

1. Географічна енциклопедія України. –Т.3 Київ: Укр. Енциклопедія, 1989-1993. – 649с.
2. Исаченко А.Г. Ландшафтоведение и физико-географическое районирование.- М.: Высш. шк., 1991.-356с.
3. Маринич О.М., Ланько А.І., Шищенко П.Г., Щербань М.І. Фізична географія Української РСР. – К.: Вища школа, 1982. – 208 с.
4. Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование. / Маринич А.М., Пащенко В.М., Шищенко П.Г. – К.: Наукова думка, 1985. – 218 с.

Заняття № 15

Практична робота № 11

Тема: Аналіз ландшафтної карти України. Визначення ландшафтної структури фізико-географічних зон.

Мета: Виявити закономірності поширення класів і типів ландшафтів на території України.

Контрольні запитання:

1. Які класи, типи, підтипи ландшафтів виділяють в межах України ?
2. Які ознаки покладено в основу виділення таких класифікаційних об'єднань ландшафтів ?
3. Яку роль відіграє вивчення морфологічної структури ландшафту (типи місцевостей і властиві для них урочища та фації) під час класифікації ландшафтів ?

Хід роботи

Завдання 1.

На основі вивчення ландшафтної карти України і легенди до неї, навести приклади (письмово) класів, типів, підтипів та видів ландшафтів України з зазначенням ознак, за якими виділяють цю класифікаційну одиницю. Проаналізуйте роль рельєфу та клімату як основних чинників, що визначають закономірності поширення ландшафтів України.

Семинар № 5.

Тема: Теоретичні основи фізико-географічного районування

Мета: Сформуванати уявлення про фізико-географічне районування як комплексний вид природного районування, з'ясувати принципи та методи районування, визначити систему взаємозв'язків між таксономічними одиницями районування.

Питання для підготовки до семінару :

1. Поняття про фізико-географічне районування. Роль зональних та азональних факторів диференціації природи.
2. Основні підходи до проведення фізико-географічного районування.
3. Принципи та методи фізико-географічного (комплексного природного) районування.
4. Ієрархія таксономічних одиниць фізико-географічного районування: фізико-географічна країна, зона, провінція, область, район.
5. Досвід фізико-географічного районування території України.

Література для підготовки до семінару:

1. Исаченко А.Г. Ландшафтоведение и физико-географическое районирование. - М.: Высш. шк., 1991.-356с.
2. Маринич О.М., Ланько А.І., Шищенко П.Г., Щербань М.І. Фізична географія Української РСР. – К.: Вища школа, 1982. – 208 с.
3. Михайлов Н.И. Физико-географическое районирование. М., 1985.-195с.
4. Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование. / Маринич А.М., Пащенко В.М., Шищенко П.Г. – К.: Наукова думка, 1985. – 218 с.
5. Физико-географическое районирование Украинской ССР.-Киев: Изд-во Киевск. ун-та, 1968.- 683с.

Практична робота № 12

Тема: Фізико-географічне районування України

Мета: Вивчити поділ території України на фізико-географічні країни, зони, підзони, провінції (краї), області.

Контрольні запитання:

1. За якими принципами відбувається фізико-географічне районування України ?
2. Назвіть які фізико-географічні зони знаходяться в межах території України?
3. Які підзони виділяються в межах степової зони України.
4. Які природні фактори лежать в основі виділення фізико-географічних провінцій (країв)?
5. Які області виділяються в межах південно-степової підзони України?

Хід роботи

Завдання 1.

На контурну карту нанесіть межі фізико-географічних країн, зон, підзон, країв, областей. Надпишіть основні населені пункти, через які проходять південні межі природних зон (Мішанолісова хвойно-широколиста волога помірно-тепла зона, Широколистолісова волога тепла зона, Лісостепова недостатньо зволожена тепла зона, Степова посушлива дуже тепла зона).

Південний кордон зони мішаних лісів проходить в районі наступних населених пунктів: Володимир – Волинський, Луцьк, Рівне, Корець, Шепетівка, Полонне, Чуднів, Житомир, Корнін, Київ, Ніжин, Батурін, Кролевець, Глухів.

Східний кордон зони широко-листових лісів проходить в районах наступних населених пунктів: Полонне, Любар, Стара Синява, Деражня, Зіньків, Нова Ушиця та по долині Дністра. Південний кордон цієї зони проходить поблизу наступних населених пунктів: Подвірне, Кіцмань, Обертин, Тлумач, Галич, долина Дністра, Миколаїв, Городок, Немирів.

Південний кордон лісостепової зони проходить в районі таких населених пунктів як: Велика Михайлівка, Ширяєво, Новопавлівка, Первомайськ, Новоукраїнка, північніше Кіровограду, Знам'янка, Онуфріївка, Кобеляки, Нові Санжари, Красноград, Балаклія, Сенькове, Троїцьке.

Південний кордон степової зони в межах Кримського півострова проходить від гирла річки Кача, північніше Сімферополю, Білогірськ, Привітне, Феодосія.

В межах зони мішаних лісів виділити п'ять областей, в межах зони широколистолісової зони виділити шість областей, в межах лісостепової зони виділити три краї, а в межах степової зони виділити три підзони – Північностепову, Середньостепову, Південностепову (Сухостепову). Области виділити тільки також для ФГ країн Кримських гір та Українських Карпат.

Завдання 2.

Використовуючи лекційний, літературний та картографічний матеріал, складіть коротку порівняльну характеристику фізико-географічних країн України:

Характеристика за ознаками:	ФГ Країна		
	<i>Південний захід Східно-Європейської рівнини</i>	<i>Українські Карпати</i>	<i>Кримські гори</i>
Географічне положення			
Геологічна історія, спільність тектонічної будови			
Загальні риси рельєфу			
Типи клімату			
Особливості структури широтної зональності чи висотної поясності			

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Вивчити географічну номенклатуру з теми «Фізико-географічне районування України»

Східноєвропейська рівнинна країна

Мішано лісова хвойно-широколиста волога помірно-тепла зона

Широколистолісова волога тепла зона

Лісостепова недостатньо зволожена тепла зона

Степова посушлива дуже тепла зона

Гірські країни

Українські Карпати

Кримські гори

2. Підготувати комп'ютерну презентацію на тему: «Фізико-географічне районування України».

Таблиця. Загальна характеристика природних зон України

Назва зони	Протяжність території, км		Площа, яку займає зона		Середня температура, °С		Кількість опадів, мм/рік	Коефіцієнт зволоження	Основні типи ґрунтів	Провідний тип рослинності	Господарське використання
	з заходу на схід	з півночі на південь	в кілометрах	частка у % від загальної площі України	січня	липня					

Практична робота № 14

Тема: Характеристика зони мішаних лісів в межах України (провінція Українського Полісся).

Мета: Виявити особливості фізико-географічного районування зони мішаних лісів України, дати порівняльну характеристику таксономічних одиниць районування в межах зони.

Контрольні запитання:

1. Чому рельєф провінції Українського Полісся є досить однорідним, не зважаючи на строкатість тектонічної будови ?
2. Під впливом яких факторів сформувалась сучасна гідрографічна сітка Українського Полісся ?
3. Обґрунтуйте причини виділення областей в межах Українського Полісся ?
4. Які відмінності природокористування спостерігаються в межах ФГО Українського Полісся? Як це впливає на природні комплекси зони ?

Хід роботи**Завдання 1.**

Складіть порівняльну характеристику фізико-географічних областей Українського Полісся. Виявіть спільні та відмінні риси. Результати оформіть у вигляді таблиці. Обґрунтуйте проведення південної межі зони мішаних лісів.

Ознаки	<i>Волинське Полісся</i>	<i>Житомирське Полісся</i>	<i>Київське Полісся</i>	<i>Чернігівське Полісся</i>	<i>Новгород-Сіверське Полісся</i>
Географічне положення					
Геолого-тектонічна будова					
Рельєф, максимальні та мінімальні висоти					
Кліматичні особливості (t° січня і липня, амплітуда t°, кількість опадів)					
Внутрішні води					
Ґрунти					
Рослинний покрив					
Тваринний світ (провідні представники)					

Завдання 2.

Використовуючи лекційний, літературний та картографічний матеріал, складіть порівняльну характеристику фізико-географічних областей які виділяються в межах з Західноукраїнського краю Широколистої зони. Результати оформіть у вигляді таблиці:

Ознаки	Західноукраїнський край					
	Волинська височинна область	Мале Полісся	Розтоцько-Опільська горбогірна область	Західно-подільська височинна область	Середньо-подільська височинна область	Прут-Дністровська височинна область
Географічне положення						
Геолого-тектонічна будова						
Рельєф						
Кліматичні особливості (t° режим, кількість опадів)						
Внутрішні води						
Ґрунти						
Рослинний покрив						
Тваринний світ (провідні представники)						

Зробіть висновки, виявіть спільні та відмінні риси.

Практична робота № 16

Тема: Характеристика природи Лісостепової зони України.

Мета: Виявити особливості фізико-географічного районування Лісостепової зони України, дати порівняльну характеристику таксономічних одиниць районування в межах зони.

Контрольні запитання:

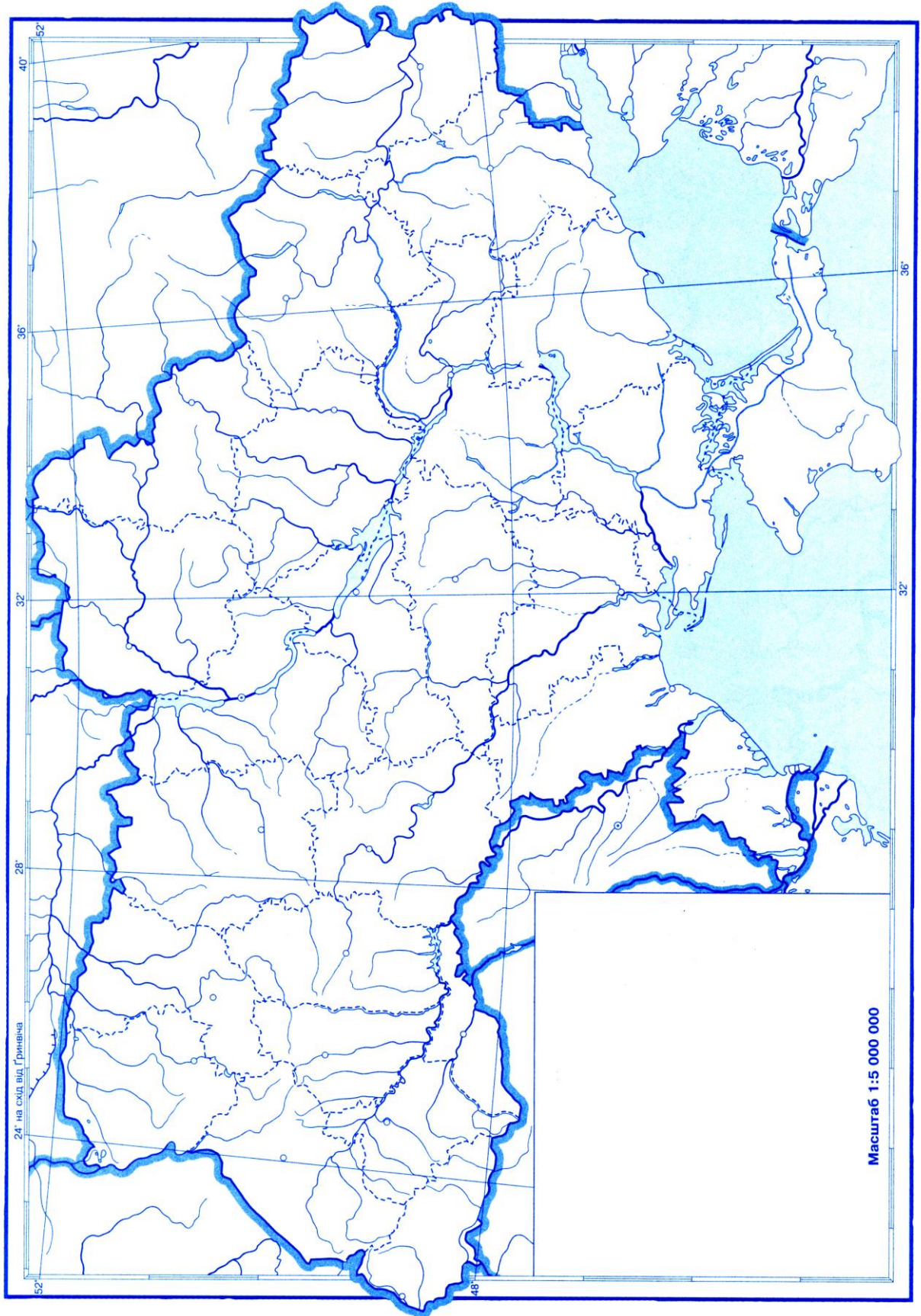
- 6. З чим пов'язана зміна клімату в межах Лісостепової зони у східному напрямку ?
- 7. Чим зумовлене різноманіття і значна територіальна диференціація ґрунтового покриву в межах Лісостепу України ?
- 8. Які види природокористування домінують в межах Лісостепової зони ?
- 9. Як змінились природні комплекси під впливом господарської діяльності ?

Хід роботи

Завдання 1.

На контурну карту нанесіть межі фізико-географічних країв та областей в складі Лісостепової зони України. Визначте основні фактори, що призвели до виділення фізико-географічних країв на території Лісостепової зони України: в яких двох компонентах природи проявляються відмінності фізико-географічних країв? Зробіть висновок щодо основних причин різноманітності ландшафтів у лісостеповій зоні. Дайте письмову відповідь на питання:

- чому клімат лісостепової зони більш різноманітний, ніж на Поліссі ?
- яка основна негативна риса клімату і негативний природний процес в Лісостепу для розвитку сільського господарства ?
- в якій області і чому – у Вінницькій чи Полтавській – більше засолених ґрунтів ?

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Вивчити географічну номенклатуру з теми «Широколистова зона та лісостепова зона»

Лісостепова недостатньо зволожена тепла зона

		<u>Подільсько-Придніпровський край</u>			
Північно-Західна височинна область	Придніпровська	Північно-Східна височинна область	Придніпровська	Київська височинна область	
Придністровська височинна область	– Східно-подільська височинна область	Середньобузька область	височинна	Центрально-Придніпровська височинна область	
Південно-Подільська область	височинна	Південно-Придніпровська височинна область			
		<u>Лівобережодніпровський край</u>			
Північно-Придніпровська терасова низовинна область		Північно-Полтавська область	височинна	Південно-Придніпровська терасована низовинна область	
Східнополтавська височинна область					
		<u>Східноукраїнський край</u>			
Сумська область	схилово-височинна	Харківська область	схилово-височинна		

2. Підготувати комп'ютерну презентацію на тему: «Фізико-географічні особливості лісостепової зони України».

Література для підготовки до практичної роботи

1. Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование / Маринич А.М., Пащенко В.М., Шищенко П.Г. – К.: Наук. думка, 1985. – 218 с.
2. Фізико-географічне районування Української РСР / Під ред. В.П.Попова, О.М.Маринича, А.М.Ланько. – Киев: Вид-во Київ. ун-ту, 1968. – 683 с.
3. Чижов М.П. Український лісостеп. - Київ: Радянська школа, 1961. – 204 с.

Заняття № 22

Практична робота № 17

Тема: Характеристика природи Степової зони України.

Мета: Виявити особливості фізико-географічного районування Степової зони України, дати порівняльну характеристику таксономічних одиниць районування в межах зони.

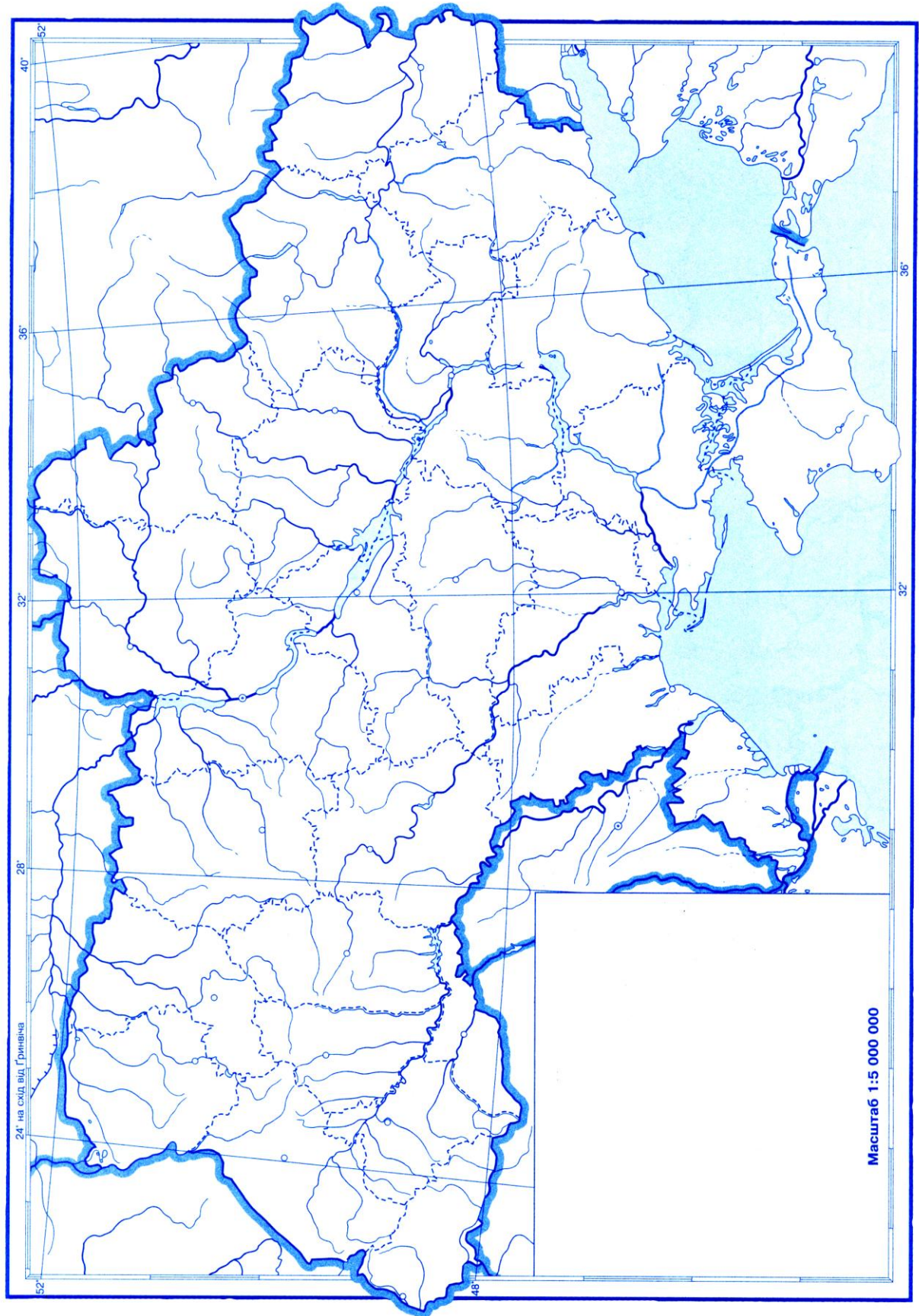
Таблиця 1.

Назва підзони	Геолого-тектонічна Будова	Рельєф	Середня температура, °С		Кількість опадів, мм/рік	Коефіцієнт зволоження	Основні типи ґрунтів	Провідний тип рослинно сті	Ландшафтна структура
			січня	липня					

Завдання 2.

Складіть порівняльну характеристику фізико-географічних країв та областей в межах однієї з підзон Степової зони (за вибором викладача). Результати оформіть у вигляді таблиці:

Ознаки	_____ край
Географічне положення	
Геолого-тектонічна будова	
Рельєф	
Кліматичні особливості (t° режим, кількість опадів)	
Внутрішні води	
Ґрунти	
Рослинний покрив	

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Вивчити географічну номенклатуру з теми «Степова зона»

Північно-стєпова підзона

		<u>Дністровсько-Дніпровський край</u>		
Південно-молдавська височинна область	схилово-	Південно-подільська височинна область	схилово-	Південно-придніпровська височинна область
		<u>Лівобережнодніпровсько-Приазовський край</u>		
Орільсько-Самарська область	низовинна	Кінсько-Ялинська область	низовинна	Приазовська височинна область
Приазовська низовинна область				
		<u>Донецький край</u>		
Зіхнодонецька височинна область	схилово-	Донецька височинна область		
		<u>Задонецько-донський край</u>		
Старобільська височинна область				

Середньостєпаова підзона

		<u>Причорноморсько-середньостєповий край</u>		
Задністровсько-Причорноморська низовинна область		Дністровсько-Бузька область	низовинна	Бузько-Дніпровська низовинна область
Дніпровсько-Молочанська низовинна область		Західно-Приазовська височинна область	схилово-	

Південно-стєпова підзона

		<u>Причорноморсько-приазовський край</u>		
Нижньобузько-Дніпровська низовинна область		Нижньо-Дніпровська дельтова низовинна область	терасово-	Присиваська-Приазовська низовинна область
		<u>Кримський стєповий край</u>		
Присивасько-Кримська область	низовинна	Тарханкутська область	височинна	Центрально-Кримська височинна область
Керченська горбисто-пасмова область				

2. Розробити комп'ютерну презентацію з теми «Природні особливості стєпової зони».

Література до підготовки до практичної роботи

1. Мелиорация на Украине. – Киев: Урожай, 1979. – 318 с.
2. Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование / Маринич А.М., Пащенко В.М., Шищенко П.Г. – К.: Наук. думка, 1985. – 218 с.
3. Природа Херсонської області. Фізико-географічний нарис. (Відп. ред. М.Ф.Бойко). – К.: Фітосоціоцентр, 1998. – 120с.

Тектонічні структури	
Форми рельєфу	
Т січня,	
Т липня,	
Кількість опадів, мм	
Ґрунтовий покрив	
Рослинний покрив	
Тип ландшафту	

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Вивчити географічну номенклатуру з теми «Українські Карпати»

Українські Карпати

Передкарпатська область	височинна	Зовнішньокарпатська область	Вододільно-верховинська область
Полонинсько-Чорногірська область		Мармароська область	Вулканічно-міжгірно-улоговинна область
Закарпатська низовинна область			

2. Розробити комп'ютерну презентацію на тему: «Природні особливості Українських Карпат».

Література для підготовки до практичної роботи:

1. Воропай Л.І., Куниця М.О. Українські Карпати. – К.: Радянська школа, 1966. – 166 с.
2. Природа [Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Ровенської Тернопільської, Чернівецької] областей / Під ред. К.І.Геренчука. - Львів: Вища школа, 1972.
3. Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование / Маринич А.М., Пащенко В.М., Шищенко П.Г. – К.: Наук. думка, 1985. – 218 с.
4. Природа Українських Карпат. Під ред. К.І.Геренчука. - Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1963. – 265 с.

Заняття № 24

Практична робота № 19

Тема: Особливості природних комплексів і ФГР Гірського Криму

Мета: Проаналізувати зміни ландшафтної структури в залежності від висоти та експозиції схилів, виявити особливості районування фізико-географічної країни Кримських гір.

Контрольні запитання:

1. Охарактеризуйте рельєф та геолого-тектонічну будову фізико-географічної країни Гірського Криму. Як це впливає на інші компоненти природи ?
2. З чим пов'язані кліматичні відмінності цього природного регіону ?
3. Чому в межах Гірського Криму практично відсутній поверхневий стік ?
4. Порівняйте ґрунти і рослинність на різних схилах ФГС Гірського Криму. Чим зумовлені відмінності?

Хід роботи

Завдання 1.

Побудуйте схематичний профіль Кримських гір: позначте Зовнішнє, Внутрішнє, Головне пасмо гір, Південний берег Криму. На профілі відобразіть зміну рослинного та ґрунтового покриву з висотою та в залежності від експозиції схилів. Визначте основні чинники виявлених змін.

Завдання 2.

Пунктирними лініями на профілі відділіть фізико-географічні області в складі фізико-географічної країни Кримських гір – Передгірно-Кримську лісостепову ФГО, Гірсько-Кримську (Головне пасмо) ФГО, Кримську південнобережну субсередземноморську ФГО. Письмово проаналізуйте взаємозв'язок виділених ФГО зі змінами ландшафтної структури, особливостями природних комплексів.

Завдання 3.

Дайте господарську оцінку фізико-географічних особливостей ФГК Кримських гір (письмово). Які негативні природні явища викликала господарська діяльність людини в Кримських горах та які заходи необхідно застосовувати для поліпшення екологічного стану ? Результати занесіть до таблиці:

Фізико-географічні особливості	Можливості господарського використання	Негативні природні явища	Заходи для поліпшення екологічного стану
Географічне положення			
Геолого-тектонічна будова, корисні копалини			
Рельєф			
Кліматичні особливості			
Внутрішні води			
Прибережні акваторії			
Ґрунти			
Рослинний покрив			
Ландшафтно-естетичні особливості			

Зробіть висновок щодо переважаючих напрямків раціонального господарського використання і заходів, що необхідні для запобігання виникненню негативних екологічних наслідків.

Завдання для самостійного опрацювання:

1. Вивчити географічну номенклатуру з теми «Кримські гори»:

Кримські гори

Передгірнокримська область

Гірськокримська область

Південнобережнокримська область

2. Розробити комп'ютерну презентацію на тему «Природні особливості Кримських гір».

Література для підготовки до практичної роботи:

1. Маринич О.М., Ланько А.І., Щербань М.І., Шищенко П.Г. Фізична географія Української РСР. - Київ: Вища школа, 1982. – 208 с.
2. Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование / Маринич А.М., Пащенко В.М., Шищенко П.Г. – К.: Наук. думка, 1985. – 218 с.
3. Руденко В.П., Вацеба В.Я., Соловей Т.В. Природно-ресурсний потенціал природних регіонів України. – Чернівці: Рута, 2001. – 268 с.
4. Фізико-географічне районування Української РСР / Під ред. В.П.Попова, О.М.Маринича, А.М.Ланько. – Киев: Вид-во Київ. ун-ту, 1968. – 683 с.

Заняття № 25

Семінар № 7.

Тема :Раціональне використання природних умов і природних ресурсів, їх охорона.

Природно-заповідний фонд України

Мета: Показати проблеми використання природних умов і природних ресурсів України, виявити причини, що призвели до погіршення екологічної ситуації, обґрунтувати необхідність застосування природоохоронних заходів і збільшення кількості об'єктів заповідання на території України.

Питання для підготовки до семінару :

1. Великомасштабні екологічні проблеми в Україні. Причини, що призвели до ситуації екологічної небезпеки на окремих територіях України.

2. Зміст природоохоронних заходів: промислово-технічних, агроеліоративних та агротехнічних, водогосподарських, лісогосподарських, урбаністичних тощо.
3. Поняття про природно-заповідний фонд. Закон про природно-заповідний фонд України.
4. Категорії земель природно-заповідного фонду: заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні, дендрологічні, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.
5. Обґрунтувати, чому формування мережі природно-заповідних територій повинно враховувати фізико-географічне та суспільно-географічне районування в Україні.
6. Призначення і зміст системи екологічного моніторингу.

Література для підготовки до семінару:

1. Географічна енциклопедія України. –Т.3 Київ: Укр. Енциклопедія, 1989-1993. – 649с.
2. Маринич О.М., Ланько А.І., Шищенко П.Г., Щербань М.І. Фізична географія Української РСР. – К.: Вища школа, 1982. – 208 с.
3. Бойко М.Ф., Чорний С.Г. Екологія Херсонщини. Навчальний посібник – Херсон: 2001. – 156 с.
4. Географічна енциклопедія України. – Т.1-3. – К.: Українська енциклопедія, 1989-1993.
5. Зелена книга Украинской ССР. – К.: Наук. думка, 1987. – 216 с.
6. Охорона навколишнього природного середовища в Україні. 1994-1995. – К., 1998. – 95с.
7. Природно-заповідний фонд Української РСР. – К.: Урожай, 1986. – 223 с.

Контрольні питання з курсу “Фізична географія України”

1. Античний період в історії наукового вивчення природи України.
2. Наукове вивчення природи України у античний та середні віки.
3. Географічні дослідження України у другій половині XIX – на початку XX ст..
4. Роль П.Тутковського та С.Рудницького у розвитку української фізико-географічної науки.
5. Сучасні фізико-географічні дослідження території України.
6. Вплив географічного положення на формування природних умов та природних ресурсів України, ландшафтної структури.
7. Особливості геологічної та тектонічної будови України. Зв'язок тектонічної будови та рельєфу.
8. Основні риси орографії України. Екзогенні та ендегенні фактори формування рельєфу, закономірності поширення основних форм рельєфу.
9. Характеристика паливних корисних копалин, закономірності їх поширення основні родовища.
10. Рудні корисні копалини, закономірності їх поширення, утворення, використання.
11. Закономірності поширення нерудних корисні копалини України, родовища, їх значення для господарства України. Роль гідро- і газомінеральних ресурсів України.
12. Клімат України. Роль кліматоутворюючих факторів у формуванні кліматичних особливостей регіонів України.
13. Характеристика річного ходу кліматичних елементів. Основні типи клімату на території України. Зміна континентальності клімату в межах України.
14. Внутрішні води України. Фактори, що впливають на формування і розподіл внутрішніх вод. Забезпеченість України водними ресурсами.
15. Підземні води України. Типи підземних вод, їх роль у природі. Гідрологічні провінції і артезіанські басейни України. Їх характеристика.
16. Озера України, генетичні типи озер, закономірності поширення, господарське значення. Ставки.
17. Типи боліт, їх роль в природному середовищі. Поширення боліт на території України.
18. Фізико-географічні умови Чорного моря. Гідрологічний та гідрохімічний режим. Мінеральні та біологічні ресурси моря. Екологічні проблеми Чорного моря, шляхи їх вирішення.
19. Фізико-географічні умови Азовського моря. Його біопродуктивність. Проблеми використання та шляхи вирішення екологічних проблем.
20. Основні типи ґрунтів України. Зональність ґрунтів.
21. Висотна пояси́сть ґрунтів гірських територій України. Відмінності ґрунтового покриву Кримських гір в залежності від висоти та експозиції схилів.
22. Рослинний покрив. Різноманітність рослинного покриву у зв'язку з історією формування. Широтна зональність та провінціальність. Типи рослинності: лісова, степова, болотна.

23. Поняття про природно-заповідний фонд. Категорії загальнодержавних природоохоронних об'єктів. Обґрунтувати, чому формування мережі природно-заповідних територій повинно враховувати фізико-географічне та економіко-географічне районування в Україні.
24. Призначення і зміст системи екологічного моніторингу.
25. Великомасштабні екологічні проблеми в Україні. Причини, що призвели до ситуації екологічної небезпеки на окремих територіях України.
26. Ландшафт як природно-територіальний комплекс. Формування природно-антропогенних ландшафтів, їх відмінність від природних комплексів.
27. Особливості ландшафтної сфери Землі. Специфіка географічних систем.
28. Поясніть взаємодію основних ландшафтоутворюючих факторів і процесів. Вертикальна та територіальна (просторова) структура ландшафту.
29. Морфологічна структура ландшафту: фації, урочища, місцевості. Її роль при проведенні класифікації ландшафтів і фізико-географічного районування.
30. Класи і типи ландшафтів України.
31. Поняття про фізико-географічне районування. Роль зональних та азональних факторів диференціації природи.
32. Основні підходи до проведення фізико-географічного районування.
33. Принципи та методи фізико-географічного (комплексного природного) районування.
34. Ієрархія таксономічних одиниць фізико-географічного районування: фізико-географічна країна, зона, провінція, область, район.
35. Досвід фізико-географічного районування території України.
36. Сучасна схема фізико-географічного районування України.
37. Дайте загальну характеристику зони мішаних лісів в межах України (Поліська провінція).
38. Особливості фізико-географічних областей в складі Українського Полісся. Відмінності Малого Полісся.
39. Формування лісостепових ландшафтів на Україні. Межі лісостепової зони, фактори, які обумовлюють виділення зони.
40. Характеристика природних особливостей Лісостепової зони України.
41. Дати порівняльну характеристику Західноукраїнської і Дністровсько-Дніпровської фізико-географічних провінції Лісостепу.
42. На прикладі однієї з провінцій Лісостепової зони України (за вибором викладача) дати порівняльну характеристику фізико-географічних областей. Які фактори призвели до їх формування та виділення ?
43. Характеристика природи Степової зони України.
44. Дати порівняльну характеристику підзон в межах Степової зони України, пояснити причини їх виділення.

45. Провінції степової зони України: порівняльна характеристика двох провінції (за вибором викладача).
46. Фізико-географічне районування Херсонської області.
47. Характеристика Карпатської фізико-географічної країни. Особливості орографічної будови.
48. Фізико-географічне районування провінції Українських Карпат.
49. Поясніть особливості природних комплексів Гірського Криму в зв'язку з висотною поясністю та експозицією схилів.
50. ФГР Гірського Криму. Різноманітність ландшафтів Південного берегу Криму, причини.

Література до курсу “Фізична географія України”:

5. Атлас природных условий и естественных ресурсов Украинской ССР. – М.: ГУГК, 1978. – 183 с.
6. Бондарчук В.Г. Геологічна будова Української РСР. – К.: Радянська школа, 1963. – 375.
7. Бронфман А.М., Хлебников Е.П. Азовское море: Основы реконструкции. – Л.: Гидрометиздат, 1985. – 272 с.
8. Бучинский И.Е. Климат Украины. – Ленинград: Гидрометиздат, 1976. – 130с.
9. Воропай Л.І., Куниця М.О. Українські Карпати. – К.: Радянська школа, 1966. – 166 с.
10. Геоботанічне районування Української РСР. - Київ: Наукова думка, 1977. – 303 с.
11. Географічна енциклопедія України. – Т.1-3 – Київ: УРЕ, 1989, 1990, 1993.
12. Заставний Ф.Д. Фізична географія України. – Львів: Світ, 1996. – 231 с.
13. Конструктивно-географические основы рационального природопользования в Украинской ССР. Теоретические и методические исследования / Маринич А.М., Горленко И.А., Руденко Л.Г. и др. – Киев: Наукова думка, 1990. – 200 с.
14. Коротун І.М., Коротун Л.К. Географія Рівненської області. - Рівне: РІПКПК, 1996. – 274 с.
15. Коротун І.М., Коротун Л.К., Коротун С.І. Природні умови та ресурси України: Навч. посібн. – Рівне: Вид-во УДАВГ, 1997. – 175 с.
16. Ланько А.І., Маринич О.М., Щербань М.І. Фізична географія Української РСР. - Київ:Радянська школа, 1969. – 268 с.
17. Левковский С.С. Водные ресурсы Украины. - Киев: Вища школа, 1979. – 200 с.
18. Маринич О.М. Українське Полісся. - Київ: Радянська школа, 1962. – 163 с.
19. Маринич О.М., Ланько А.І., Щербань М.І., Шищенко П.Г. Фізична географія Української РСР. - Київ: Вища школа, 1982. – 208 с.
20. Мелиорация на Украине. – Киев: Урожай, 1979. – 318 с.
21. Охорона навколишнього природного середовища в Україні. 1994-1995. – К., 1998. – 95с.
22. Паламарчук М.М., Горленко І.О., Яснюк Т.Є. Географія мінеральних ресурсів Української РСР. – Київ: Радянська школа, 1985. – 136 с.
23. Памятники природы Херсонской области. – Симферополь: Таврия, 1984. – 75с.
24. Постанова Верховної Ради України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 26 червня 1991 року № 1268-12
25. Природа [Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Ровенської Тернопільської, Чернівецької] областей / Під ред. К.І.Геренчука. - Львів: Вища школа, 1972.
26. Природа Украинской ССР. Климат / Логвинов К.Т., Щербань М.И. – К.: Наук. думка, 1984. – 227 с.

27. Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование / Маринич А.М., Пащенко В.М., Шищенко П.Г. – К.: Наук. думка, 1985. – 218 с.
28. Природа Украинской ССР. Моря и внутренние воды / Грезов В.Н. и др. – К.: Наук. думка, 1987. – 224с.
29. Природа Украинской ССР. Почвы. / Вернандер Н.Б., Гоголев И.Н., Ковалишин Н.В. и др. – К.: Наукова думка, 1986. – 217с.
30. Природа України та її охорона. - Київ: Політвидав України, 1975. – 302 с.
31. Природа Українських Карпат. Під ред. К.І.Геренчука. - Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1963. – 265 с.
32. Природа Херсонської області. Фізико-географічний нарис. (Відп. ред. М.Ф.Бойко). – К.: Фітосоціоцентр, 1998. – 120с.
33. Руденко В.П., Вацеба В.Я., Соловей Т.В. Природно-ресурсний потенціал природних регіонів України. – Чернівці: Рута, 2001. – 268 с.
34. Состояние и охрана земельных ресурсов УССР. - Киев: Наук, думка, 1985. – 135 с.
35. Україна. Атлас. – Київ: НВП “Картографія”, 1996. – 32 с.
36. Фізико-географічне районування Української РСР / Під ред. В.П.Попова, О.М.Маринича, А.М.Ланько. – Киев: Вид-во Київ. ун-ту, 1968. – 683 с.
37. Цись П.М. Геоморфологія УРСР. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1962. – 224 с.
38. Чижов М.П. Український лісостеп. - Київ: Радянська школа, 1961. – 204 с.

—